

Eindverslag:

**Archeo-rapport 472: De archeologische opgraving aan de
Brusselsestraat te Leuven**

Vanessa Vander Ginst

Eindverslag:

**Archeo-rapport 472: De archeologische opgraving aan de
Brusselsestraat te Leuven**

Vanessa Vander Ginst

**Tienen, 2019
Studiebureau Archeologie bvba**

Colofon

Eindverslag: Archo-rapport 472: De archeologische opgraving aan de Brusselsestraat te Leuven
--

Initiatiefnemer:	Resiterra NV
Projectleiding:	Vanessa Vander Ginst
Erkend archeoloog:	Vanessa Vander Ginst
Veldwerkleider:	Wouter Yperman
Auteur:	Vanessa Vander Ginst
Foto's en tekeningen:	Studiebureau Archeologie bvba (tenzij anders vermeld)

Op alle teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Studiebureau Archeologie bvba mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt, hetzij door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

D/2019/12.825/14

Studiebureau Archeologie bvba
Bietenweg 20
3300 Tienen
www.studiebureau-archeologie.be
info@studiebureau-archeologie.be
tel: 0474/58.77.85
fax: 016/77.05.41

©2019, Studiebureau Archeologie bvba

Inhoudstafel

Inhoudstafel	p. 1
Hoofdstuk 1 Beschrijving van de uitgevoerde werken	p. 3
1.1 Administratieve gegevens	p. 3
1.2 Beschrijving van de archeologische voorkennis	p. 5
1.3 Onderzoeksopdracht	p. 7
1.3.1 Vraagstelling	p. 7
1.3.2 Randvoorwaarden	p. 8
1.3.3 Geplande werken	p. 8
1.4 Onderzoeksmethode en -strategie	p.13
Hoofdstuk 2 Assessmentrapport	p. 21
2.1 Assessment	p. 21
2.1.1 Assessment van de vondsten	p. 21
2.1.2 Assessment van de stalen	p. 21
2.1.3 Conservatie-assessment	p. 21
2.1.4 Assessment van de sporen, sporencombinaties en archeologische structuren	p. 21
2.1.5 Assessment van de archeologische site	p. 21
2.2 Potentieel voor wetenschappelijk onderzoek	p. 22
2.3 Verder onderzoek	p. 22
Hoofdstuk 3 Interpretatie van de archeologische site	p. 23
3.1 Beschrijving van het kader van de archeologische site	p. 23
3.1.1 Landschappelijke ligging	p. 23
3.1.2 Historische beschrijving	p. 23
3.1.3 Archeologisch kader	p. 35
3.2 Beschrijving van de archeologische site	p. 36
Sporen en structuren	p. 36
Losse vondsten	p. 58
3.3 Beschrijving van het aardkundige kader van de archeologische site	p. 60
3.4 Resultaten van het natuurwetenschappelijk onderzoek	p. 62
3.5 Interpretatie vindplaats	p. 62
3.6 synthese en beantwoording onderzoeksvragen	p. 65
Hoofdstuk 4. Bouwhistorisch onderzoek	p. 67
Bibliografie	
Bijlagen	

Hoofdstuk 1 Beschrijving van de uitgevoerde werken

1.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2018A150

Aanleiding: Dit archeologierapport is opgemaakt na de uitvoer van de opgraving die opgelegd was in het programma van maatregelen uit de bekrachtigde archeologienota ID3620

Deze bekrachtigde archeologienota kaderde in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande verkavelingsvergunning te Leuven Hertogensite, gelegen binnen een archeologische zone waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 300 m² of meer is en de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100m² of meer is, diende de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de bouwaanvraag.

Erkend archeoloog: Vanessa Vander Ginst OE/ERK/Archeoloog/2015/00030
Studiebureau Archeologie bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00002

Veldwerkleider: Wouter Yperman

Locatie: Leuven, Brusselsestraat 77 en 79 (fig. 1.1 tem 1.3)
Bounding box: punt 1: x= 172899, y= 174518
punt 2: x= 172917, y= 174462
Leuven, Afd. 4, Sectie D, percelen 10d en deel van 16r

Periode uitvoering: gefaseerd tussen 2-10-2017 en 29 januari 2018

Relevante termen¹: Archeologische opgraving, stadscontext, (zandl)eeerstreek

Nummer wettelijk depot: D/2019/12.825/14

¹ Thesaurus: <https://inventaris.onroerendergoed.be/thesaurus>

Fig. 1.1: Uittreksel van de topografische kaart met situering van het projectgebied (©Databank Ondergrond Vlaanderen)

Fig. 1.2: Uittreksel van het kadasterplan met situering van het projectgebied (©CADGIS).

Fig. 1.3: Luchtfoto van het projectgebied.

1.2 Beschrijving van de archeologische voorkennis²

Er zijn geen archeologische gegevens gekend over het projectgebied zelf, maar wel over het perceel en de site waar het projectgebied deel van uitmaakt. Het gaat om midden-Romeinse en middeleeuwse aanwezigheid.

Op de Hertogensite, ten oosten van het projectgebied, werden in 1980 bij het graven van de bouwput voor de linkervleugel van de technische blok van het Sint-Pietersziekenhuis enkele archeologische waarnemingen gedaan door professor Mertens van de KULeuven³. Het ging om een heel aantal Romeinse scherven in situ, evenals pan- en tegulafragmenten (groen op fig. 1.4). Deze zouden te dateren zijn in de 1ste helft van de 3de eeuw. Mogelijk kan dit erop wijzen dat het traject van de Brusselsestraat op deze plaats in de Romeinse periode deel uitmaakte van de handelsweg Tongeren-Tienen- Elewijt. Ook middeleeuws en postmiddeleeuws aardewerk werden in grote getale aangetroffen. Hierbij viel de ruime aanwezigheid van 13de-eeuws geïmporteerd aardewerk op. De oude loop van de Aa werd vastgesteld. Deze loop werd afgesneden in de 13de eeuw en slibde dicht in de loop van de 14de eeuw. In deze vulling werd een waterput uit de 14de-15de eeuw aangetroffen. Daarnaast werden de restanten van een houten waterleiding uit de 17de eeuw aangetroffen.

Het projectgebied maakt deel uit van een bouwblok waarin veel middeleeuwse elementen werden aangetroffen. In 2014 werd een archeologische prospectie uitgevoerd op de Hertogensite. Op basis

² Deels overgenomen uit: Bartholomieux B. & Van Ransbeek L.: Archeologienota. Leuven Hertogensite Brusselsestraat (prov. Vlaams-Brabant). Verslag van resultaten, Ingelmunster: 40-41 en 49.

³ <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/3428>

van een uitgebreide bureaustudie en de beschikbare open ruimte werden toen 6 onderzoekszones afgebakend met in totaal 17 proefsleuven en –putten. De archeologische gegevens tonen aan dat de onverstoorde bodem zich tussen +18,30m en +19,40m TAW bevindt. De proefsleuven het dichtst bij het projectgebied toonden een natuurlijke bodem op +19,30m TAW. In deze proefsleuven (zie zone 2 met aanduiding sleuven aan de Brusselsestraat op fig. 1.4) werden een grote hoeveelheid onverstoorde archeologische sporen aangetroffen uit de middeleeuwen en postmiddeleeuwen, zoals muur- en vloerresten en grondsporen.

Nog op de hertogensite werd een bouwhistorische nota⁴ en een standzekerheidsvooronderzoek⁵ uitgevoerd voor de aanwezige restanten van de middeleeuwse stadsmuur⁶. In het kader van dit laatste onderzoek dienden een aantal putten gegraven te worden om de opbouw en bewaringsdiepte van de funderingen vast te stellen. Deze werken werden archeologisch begeleid in functie van een wetenschappelijke vraagstelling. Het onderzoek beperkt zich ook tot de zones die verstoord werden tijdens het standzekerheidsvooronderzoek. Naar aanleiding van het archeologisch vooronderzoek vanuit een wetenschappelijke vraagstelling zijn er geen grote nieuwe inzichten naar boven gekomen in verband met de constructiewijze van de eerste stenen stadsmuur van Leuven.

Een opvallende vaststelling was dat de spaarbogen overal ondermetseld waren. Dit doet de functie van de spaarbogen echter teniet (uitsparen materiaal) en is ook zeker niet gelijktijdig gebeurd met de bouw van de stadsmuur. Een andere opmerkelijke vaststelling is de afwezigheid van de steunberen voor het dragen van de weergang.

De historische gegevens gekend over de site vermelden een stadspoort met brug over de Dijlearm net ten oosten van het projectgebied en de locatie van een ambachtelijke zone met brouwerijen gekend als de Kuithoek ter hoogte van de site. Binnen het projectgebied bevond zich een brouwerij die voor het eerst vermeld wordt in 1417. Het hof op het naburig perceel wordt vermeld in 1350.

⁴ Studio Roma 2017: Hertogensite Leuven. Restanten van de middeleeuwse stadsomwalling. Bouwhistorische nota, Leuven.

⁵ Triconsult 2017: Leuven, Hertogensite. Standzekerheidsvooronderzoek, Lummen.

⁶ Smeets 2018.

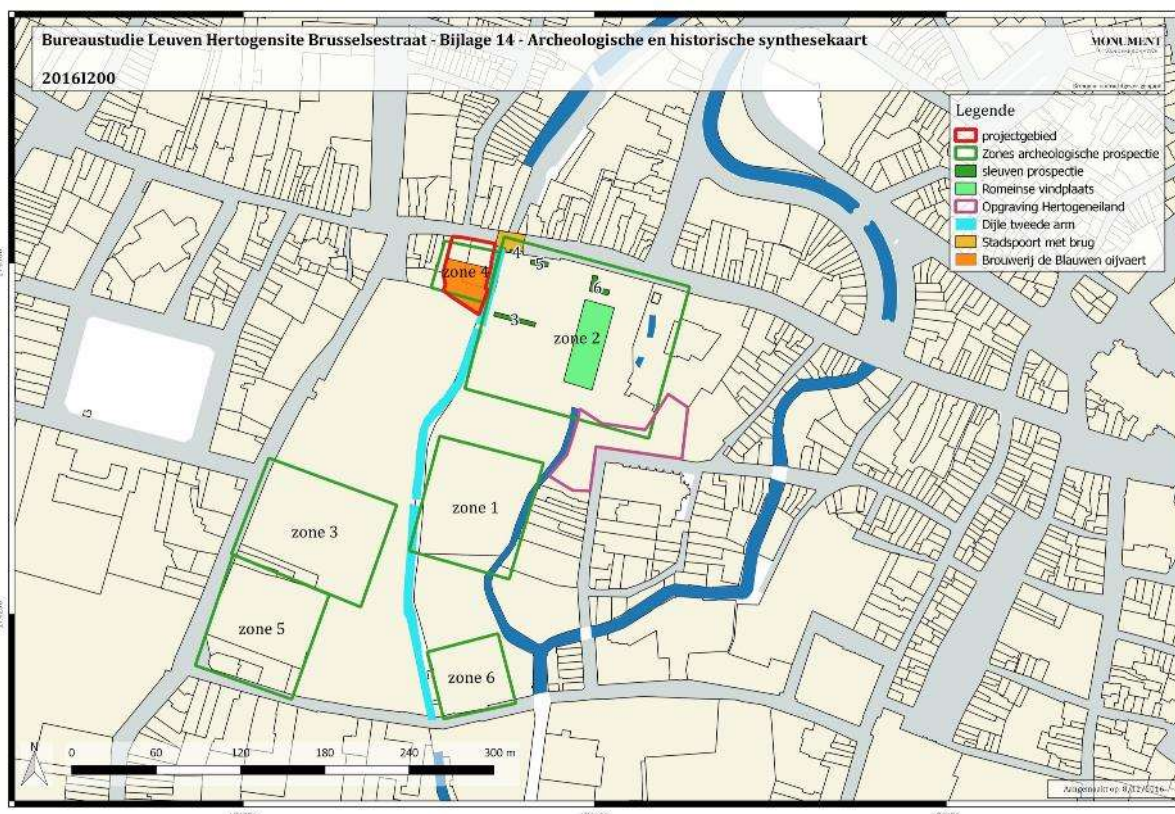

Fig. 1.4: archeologische en historische syntheseskaart⁷

1.3 Onderzoeksoopdracht

Conform het programma van maatregelen van de bekrachtigde archeologienota ID3620⁸, waarbij voor het volledige projectgebied een verder archeologisch onderzoek noodzakelijk geacht werd, werd een gefaseerd uitgevoerde archeologische opgraving met complexe verticale stratigrafie uitgevoerd, een werfbegeleiding en een bouwhistorisch onderzoek.

1.3.1 Vraagstelling

Het doel van het onderzoek is om een inzicht te krijgen in de bewoningsgeschiedenis net buiten de eerste stenen stadsomwalling, het brouwerijwezen in de middeleeuwen en de bewoningsgeschiedenis van voor de omwalling.

Bij de archeologische opgraving worden de volgende onderzoeksvragen gesteld:

- Hoe is de bodemopbouw?

⁷ Overgenomen uit : Bartholomieux B. & Van Ransbeek L.: Archeologienota. Leuven Hertogensite Brusselsestraat (prov. Vlaams-Brabant). Verslag van resultaten, Ingelmunster: 44.

⁸ Bartholomieux B. & Van Ransbeek L.: Archeologienota. Leuven Hertogensite Brusselsestraat (prov. Vlaams-Brabant). Programma van maatregelen, Ingelmunster.

- *Zijn er sporen van de voormalige brouwerij “den Blauwen Olijvaert” of andere brouwerijen aanwezig?*
- *Zijn er sporen van artisanale activiteiten aanwezig? Welke activiteiten kunnen herkend worden en wat is hun ruimtelijke spreiding en relatie tot de straat en de Dijle?*
- *Hoe evolueerde de bebouwing aan de Brusselsestraat net buiten de eerste stadsomwalling?*
- *Zijn er aanwijzingen voor middeleeuwse en Romeinse sporen langs de Brusselsestraat?*
- *Zijn er middeleeuwse sporen die dateren van voor de aanleg van de eerste stadsomwalling?*

Bij het bouwhistorisch onderzoek worden de volgende onderzoeksvragen gesteld:

- *Zijn er sporen van oudere kelderfasen in de 19de-eeuwse kelders?*

Het archeologisch onderzoek kan enkel als volledig beschouwd worden als er voldoende informatie gegenereerd wordt om alle onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden.

1.3.2 Randvoorwaarden

Geen.

1.3.3 Geplande werken⁹⁾

Het projectgebied dat door de initiatiefnemer ontwikkeld wordt, is ca. 1396 m² groot. Twee huizen langs de zijde van de Brusselsestraat, de panden nummer 77 en 79, worden verbouwd en achter deze huizen komt een nieuwbouw.

Voor deze werken worden de 19de-eeuwse breedhuizen met kelders verbouwd waarbij gevels en kelders behouden blijven. De huidige kelder van het westelijke 19de-eeuwse huis verkeerde in een bouwvallige toestand en kon niet opgemeten worden waardoor er geen doorsnede van de kelder beschikbaar is. De kelder van het oostelijke breedhuis, het hoekhuis, kon wel opgemeten worden door de landmeter. Beide kelders worden binnenin geconsolideerd, maar de huidige omtrek en de buitenmuren blijven behouden. Enkele recentere kelderbinnenmuren worden afgebroken. De dichtgemetste raamopeningen van de kelder aan de oostzijde van hoekhuis nr. 77 worden terug opengemaakt. Ten westen van het hoekhuis nr. 77 komt een liftput van 1,30m diepte.

Voor de nieuwbouw dient een gebouw in het binnengebied uit de jaren 1960 met kelder afgebroken te worden. De vloerplaat van deze kelder bevindt zich op +20,86m TAW. Ter hoogte van de nieuwbouw wordt de gehele kelder van het gebouw uit 1960 uitgebroken, de rest van de kelder wordt uitgebroken tot ca. 1m onder het maaiveld: de resterende muren en de keldervloerplaat blijven ter plaatse. Daarna wordt de uitbraak aangevuld met grond om het binnengebied aan te leggen. In de nieuwbouw wordt een kelder voorzien (fig. 1.5). Voor de kelder is een uitgraving nodig van 3,80m onder het maaiveld. De nieuwbouw wordt gefundeerd op palen die ca. 7m onder het maaiveld aangezet worden en gemiddeld niet meer dan 5m uit elkaar staan. Op het gelijkvloers zal deze nieuwbouw bestaan uit een

⁹⁾ Overgenomen uit : Bartholomieux B. & Van Ransbeek L.: Archeologienota. Leuven Hertogensite Brusselsestraat (prov. Vlaams-Brabant). Verslag van resultaten, Ingelmunster: 6-15.

overdekte speelplaats, fietsenberging en wooneenheid (fig. 1.6 en 1.7). Op de verdiepingen gaat het om wooneenheden.

Tussen de breedhuizen aan de straatkant en de nieuwbouw in het binnengebied wordt het binnengebied heraangelegd met verhardingen en groenzones. De verharding wordt voorzien op hetzelfde niveau als het huidige maaiveld. Om deze verharding en groenzones te realiseren zal overal 50cm afgegraven worden: dit zal terug opgevuld worden met stabilisé en teelaarde. Ten zuiden van de nieuwbouw wordt verharding, een groenzone en een terras voorzien op de locatie van de huidige bebouwing.

De positie van de nutsleidingen werd weergegeven op plan (fig. 1.8 en 1.9). De wachtbuizen voor de nutsleidingen komen in één sleuf van 80cm breed en 50cm à 80cm diep. De rioleringsbuizen en regenwaterbuizen komen ook in sleuven van 80cm breed en 50cm à 80cm diep. Regenwater- en septische putten worden onder de nieuwbouw gepland.

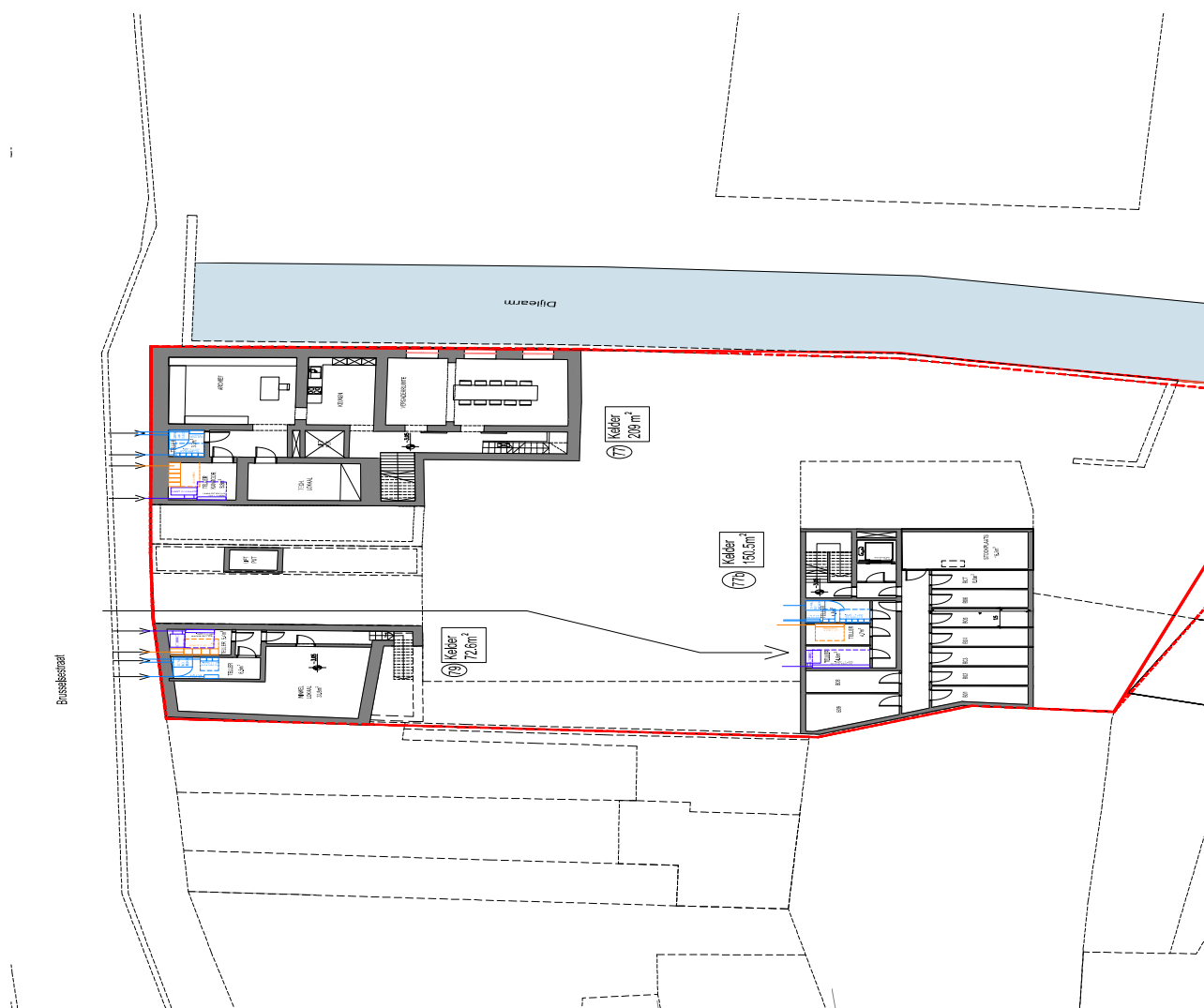
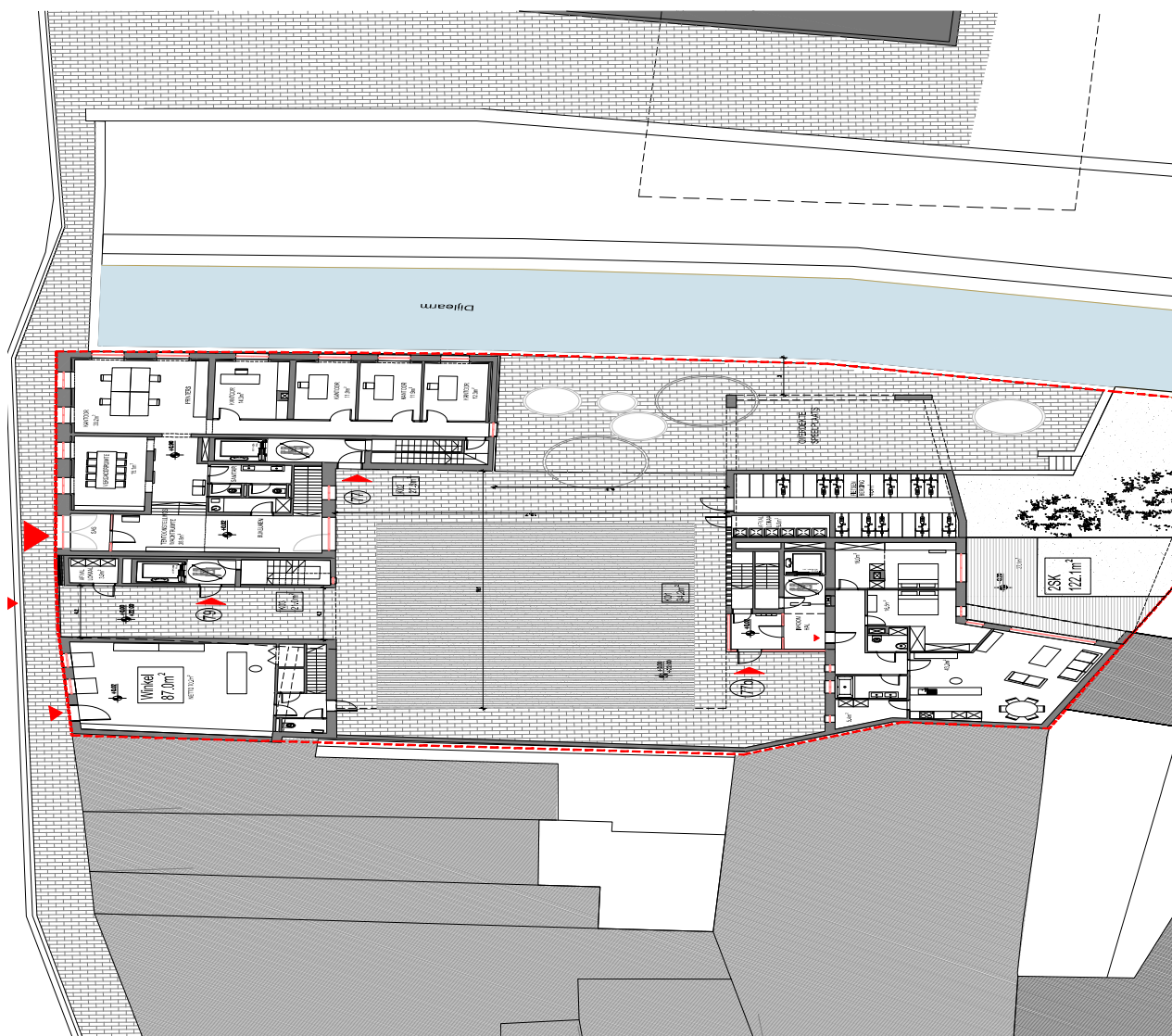

Fig. 1.5: Geplande werken: kelderverdieping (© Bartholomieux & Van Ransbeeck 2017 & initiatiefnemer).

10

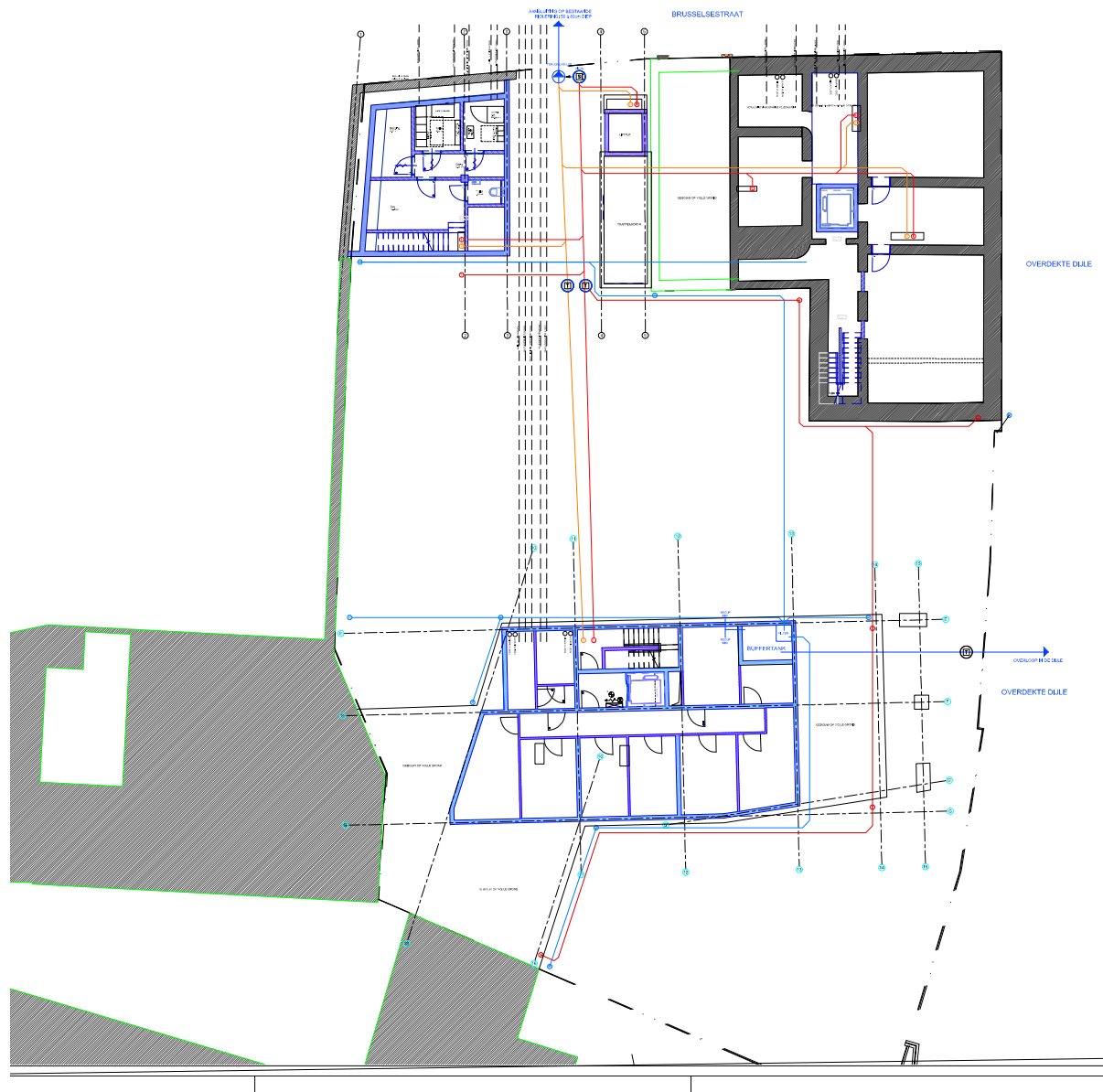

Fig. 1.8: Locatie geplande nutsleidingen en riolering (© Bartholomieux & Van Ransbeeck 2017 & initiatiefnemer).

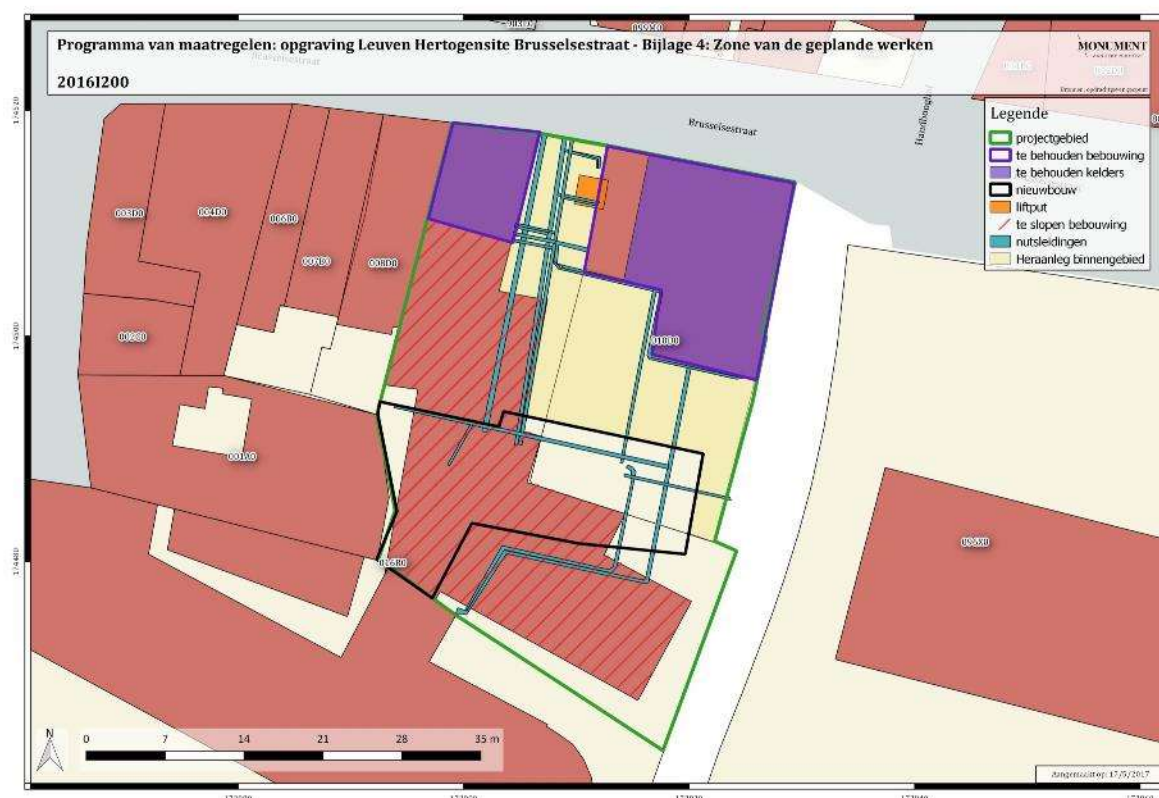

Fig. 1.9: Overzicht van de geplande werken op het kadasterplan (© Bartholomieux & Van Ransbeeck 2017 & geopunt.be).

1.4 Onderzoeksmethode en -strategie

In het programma van maatregelen van de bekrachtigde archeologienota ID3620, werd een aanpak voorgesteld, ingedeeld in zones en aangepast aan de plaatselijke verstorings van deze ontwikkelingen (fig. 1.10). Om een nieuwbouw binnen in het projectgebied te realiseren wordt een gebouw van ca. 500 m² afgebroken (zone 4 en 5 op fig. 1.10). Het deel van het gebouw onder maaiveldniveau dient afgebroken te worden onder archeologische begeleiding. De oppervlakte van de nieuwbouw bedraagt ca. 290 m² (zone 5 en zone 1 en zwarte omcirkeling op fig. 1.10). Deze zone diende volledig te worden onderzocht tot alle sporen in de natuurlijke bodem onderzocht zijn. De geplande aanleg van het binnengebied van ca. 340 m² diende opgegraven te worden tot op 80 cm onder maaiveld donkergroen op fig. 1.10). De zone van een toekomstige liftput (zone 3, oranje op fig. 1.10) werd apart geadviseerd in die zin dat hier tot op 1,60 m onder maaiveld dient opgegraven te worden. Ook de zones van de geplande nutsleidingen (lichtblauwe lijnen op fig. 1.10) dienen dieper uitgegraven te worden, hier worden sleuven van 1,90 m breed en 1,40 m diep geadviseerd.

Bij de uitvoer werd omwille van praktische redenen licht afgeweken van het programma van maatregelen. Het projectgebied werd in twee (gefaseerd aangelegde) werkputten opgegraven, waarbij werkput 1 alle zones uit de figuur uit het programma van maatregelen (fig. 1.10) omvat met uitzondering van het gedeelte van zone 2 tussen de panden nr. 77 en 79 langs de Brusselsestraat (fig. 1.11). Eerst werd het deel van zone 2 bezuiden het hoekhuis Brusselsestraat 77 (werkput 1/1) opgegraven tot op de vereiste 80 cm onder maaiveld. Dit viel samen met het afbraakniveau van enkele

aangetroffen muren en structuren (vlak 1). Er werd een aanvang genomen tot het verder verdiepen van zone 1, maar omwille van veiligheidsredenen (een ondiep gefundeerde bakstenen muur aan de rand van deze zone) werd besloten om eerst de volledige sloop van de gebouwen in zone 4 en 5 uit te voeren (rood omrand op fig. 1.12). Deze gebouwen werden gesloopt waarbij de vloerplaten en opstaande muren werden in eerste instantie intact gelaten. Deze werden nadien verwijderd onder archeologische begeleiding (Werkput 1/2 en 1/3, fig. 1.13 tem 1.15). In het zuidelijk deel van zone 4 bleken twee betonplaten op elkaar te liggen waardoor de afbraak moeizaam verliep. Onder deze betonplaten werden geen archeologische resten meer aangetroffen. Onder de betonplaat in zone 5 daarentegen werden wel nog beperkt archeologische resten aangetroffen (fig. 1.16). Aansluitend werd de rest van de bouwput voor de nieuwbouw uitgegraven tot op de natuurlijke bodem waarbij in zone 1 nog twee bijkomende vlakken aangelegd werden (zone 1 en 5, werkput 1/4 op fig. 1.11). Op de overgang tussen de dieper uitgegraven zone van werkput 1/4 en de ondieper afgegraven zone (werkput 1/1) werd een profiel aangelegd en geregistreerd.

Een klein deel van zone 2 kon niet worden verdiept aangezien er tijdens de uitgravingen een stelling in de weg stond (fig. 1.17). Echter werden geen archeologisch relevante sporen aangetroffen in de omliggende zone bij de hier benodigde uitgraving tot op -80. Ook in de geregistreerde profielen van het niet-uitgegraven deel kon worden vastgesteld dat het hier enkel om recentere ophogingslagen ging waardoor een uitgraving toch geen bijkomende relevante informatie zou opgeleverd hebben.

Na het verwijderen van het afdak en de poort tussen de huisnummers 77 en 79 in de Brusselsestraat door de aannemer kon ook in dit resterende deel van zone 2 grotendeels machinaal verdiept worden tot op 80 cm onder maaiveld (werkput 2) (fig. 1.18). Er werd hierbij iets dieper uitgegraven (ca. 1 m onder maaiveld). Over een groot deel van de werkput werden twee vlakken aangelegd waarbij een eerste vlak samenviel met het afbraakniveau van de aangetroffen muren en een tweede voor zover mogelijk (en nog relevant) tot op de vereiste diepte. In het noorden en specifiek ook ter hoogte van de bijkomend te verdiepen liftput (zone 3 op fig. 1.10) werden namelijk massieve en diep (dieper dan de vereiste 80 cm onder maaiveld) gefundeerde bakstenen muren aangetroffen zodat een bijkomende uitgraving op deze plaats zinloos was aangezien enkel de fundering hiervan op een dieper niveau zou worden aangetroffen. Ook ter hoogte van de voorziene rioleringen (lichtblauw op fig. 1.10) hadden de extra uitgravingen geen zin. Ter hoogte van de rioleringen in werkput 1 enerzijds liepen ofwel ook muren of een reeds bestaande riolering. Op basis van het aangelegde profiel 3 in zone 2 anderzijds kon aangetoond worden dat er op deze diepte geen relevant archeologisch vlak aanwezig is, maar dat het op deze diepte ophogingspakketten betrof.

De uitgravingen gebeurden hoofdzakelijk machinaal. Waar nodig (en niet mogelijk om dit machinaal te doen) werd bijkomend manueel bijgewerkt en verdiept. Het vlak werd vervolgens leesbaar gemaakt en de aangetroffen muurresten werden opgeschoond. Alle aangetroffen sporen werden digitaal beschreven en geregistreerd.

De aangetroffen muren en structuren werden bemonsterd op gebruikt bouw materiaal (mortel- en (bak)steensoort). Er werd niet specifiek bemonsterd in functie van datering van de muren. Enerzijds waren vele muren te herleiden tot weergaves op 19de-eeuwse kadasterkaarten, of ze konden stratigrafisch daarmee in verband gebracht worden. Anderzijds werden ook enkele muren zeer fragmentarisch en geïsoleerd aangetroffen, waardoor ze naar interpretatie voor de site in het geheel weinig meerwaarde vormden.

Andere stalen (macroresten, pollen, dendrochronologie...) zijn niet genomen aangezien er hiervoor geen geëigende contexten werden aangetroffen.

Vanessa Vander Ginst was de erkend archeoloog verantwoordelijk voor het project. Wouter Yperman fungeerde als veldwerkleider. De opmetingen gebeurden eveneens door Wouter Yperman. Er werden geen andere actoren of specialisten (zowel binnen als buiten het project) betrokken bij het archeologisch vooronderzoek.

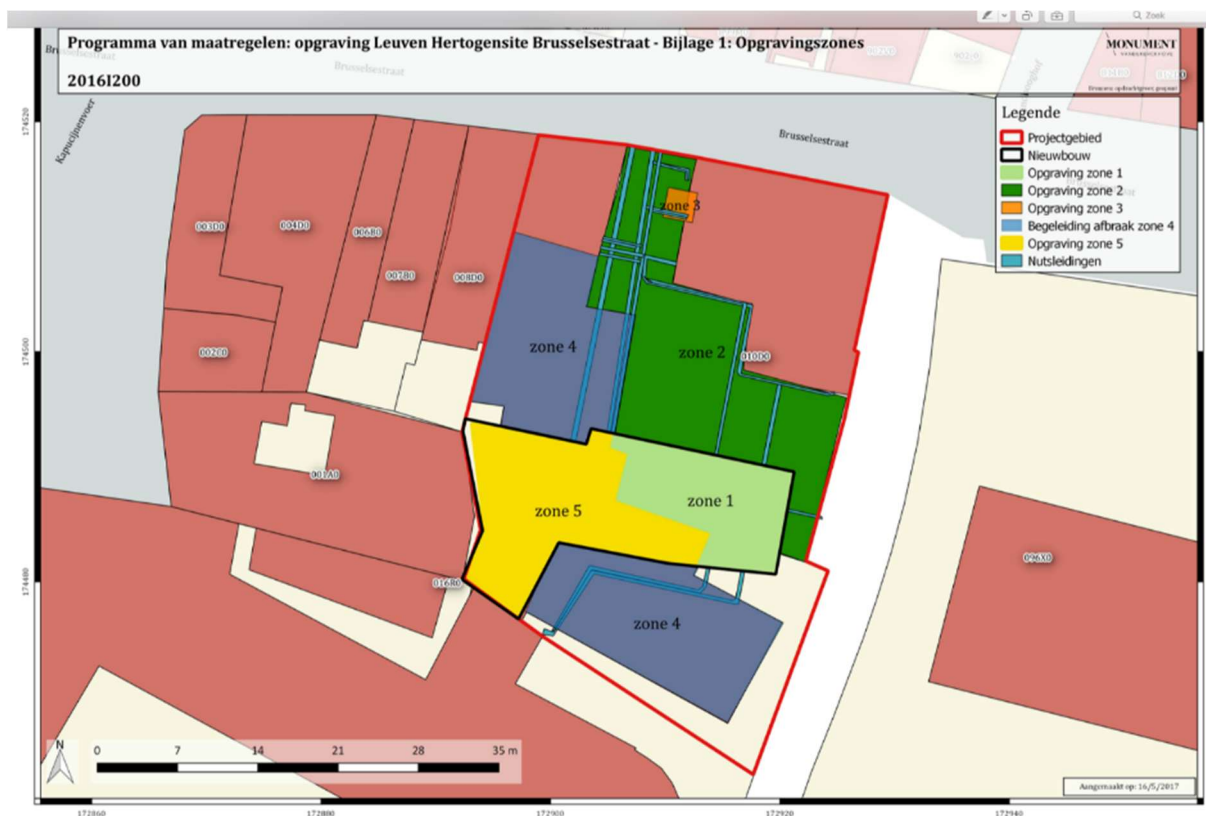

Fig. 1.10 Opgravingszones¹⁰.

¹⁰ Bartholomieux B. & Van Ransbeek L.: Archeologienota. Leuven Hertogensite Brusselsstraat (prov. Vlaams-Brabant). Programma van maatregelen, Ingelmunster: 6.

Fig. 1.13: Wegpikeren vloerplaat in het zuidelijk deel van zone 4.

Fig. 1.14: Werfbegeleiding in zone 4.

Fig. 1.15: Werfbegeleiding in zone 4.

Fig. 1.16: Archeologische resten in het noordelijk deel van zone 4.

Fig. 1.17: Niet-opgegraven zone in zone 2.

Fig. 1.18: Afdak en poort tussen de huisnummers 77 en 79 in de Brusselsestraat

Hoofdstuk 2 Assessmentrapport

2.1 Assessment

2.1.1 Assessment van de vondsten

Het aangetroffen vondstmateriaal bestaat voornamelijk uit aardewerk (148 scherven).

Verder werden ook 59 scherven of recipienten in glas aangetroffen, 7 fragmenten dierlijk bot en 2 stuks bouwceramiek.

Deze vondsten werden zowel in lagen als spoorvullingen aangetroffen alsook als losse vondst bij het machinaal verdiepen van de vlakken. De vondsten waren doorgaans vrij gefragmenteerd.

2.1.2 Assessment van de stalen

De aangetroffen muren en structuren werden bemonsterd op bouw materiaal (mortel en (bak)steensoort). Aangezien alle muren en structuren ofwel tamelijk recent waren (19de-eeuws) en voorkomen op diverse kadasterplannen ofwel stratigrafisch konden worden gesitueerd of zeer fragmentarisch werden aangetroffen, werd niet specifiek bemonsterd in functie van datering.

Andere stalen (macroresten, pollen, dendrochronologie...) zijn niet genomen aangezien er geen geëigende contexten daarvoor werden aangetroffen.

Er worden dan ook geen voorstellen voor bijkomend natuurwetenschappelijk onderzoek geformuleerd.

2.1.3 Conservatie-assessment

Alle vondsten bevinden zich in een stabiele toestand. Er zijn geen conserverende maatregelen nodig voor een goede bewaring.

Het archeologisch ensemble zal na afronding van het eindverslag overgedragen worden aan het depot van de provincie Vlaams-Brabant. De opdrachtgever, Resiterra nv, heeft hiertoe zijn akkoord gegeven. De vondsten zullen worden aangeleverd conform de voorwaarden van dit depot.

2.1.4 Assessment van de sporen, sporencombinaties en archeologische structuren

De sporen bleven doorgaans zeer gaaf bewaard. Het betrof voornamelijk muren/funderingen en structuren en lagen.

In een stadscontext met een complexe stratigrafie dienen alle sporen, sporencombinaties en archeologische structuren geanalyseerd te worden aangezien ze enkel in hun totaliteit een betekenis hebben.

2.1.5 Assessment van de archeologische site

Het betreft een vrij gaaf bewaarde site in stadscontext, met een complexe stratigrafie.

2.2 Potentieel voor wetenschappelijk onderzoek

De analyse en synthese van de sporen op deze site draagt bij tot het verkrijgen van inzicht in de occupatiegeschiedenis van een zone binnen de archeologisch zone van Leuven en net buiten de eerste stenen stadsomwalling rond Leuven.

Wellicht kan het onderzoek ook nadere informatie verstrekken over het gegeven dat er zich binnen het projectgebied een brouwerij bevond die voor het eerst vermeld wordt in 1417.

In combinatie met mogelijk toekomstig onderzoek op en nabij de hertogensite kan dit inzicht mogelijk bijgesteld of verfijnd worden.

2.3 Verder onderzoek

Na het assessment dienen alle geregistreerde sporen en vondsten nader geanalyseerd te worden om te komen tot een synthese en een antwoord te formuleren op de onderzoeksvragen.

3. Interpretatie van de archeologische site

3.1 Beschrijving van het kader van de archeologische site

3.1.1 Landschappelijke ligging

Het grondgebied van Leuven ligt op het raakpunt van drie geografische gebieden: de vlakte van Laag-België in het noorden, de heuvels van het Hageland in het oosten en het Brabantse leemplateau in het zuiden en het zuidwesten. De Dijle en haar bijrivieren snijden zich diep in het Brabantse plateau in, om vervolgens bij het verlaten van het plateau door de stad te stromen waar zich in de alluviale vlakte een aantal zijarmen en eilanden gevormd hebben. De stad zelf ontwikkelde zich zowel in de alluviale vlakte als op de hoger gelegen vervlakkingen van het plateau. Dit uit zich in steile hellingen tussen de beide stadsgedeelten¹¹. De Dijlevallei vormde een natuurlijke doorgang tussen de heuvels en het plateau en was vanaf Leuven bevaarbaar.

Het projectgebied situeert zich ten zuiden van de Brusselsestraat, binnen de stadskern van Leuven. Het ligt op een hoogte van ca. 20m TAW en maakt deel uit van de archeo-regio van de zandleemstreek.

Het projectgebied ligt net ten westen van de Dijle (Tweede arm), in de alluviale vlakte tussen de waterlopen Voer en Dijle. De Voer stroomt ondergronds en volgt het tracé van de huidige Kapucijnenvoer. De Dijle (Tweede Arm) werd ingekokerd en volgt het tracé van het zuid-noord georiënteerde doodlopende straatje op de ziekenhuissite, dat ook de naam Kapucijnenvoer draagt.

Volgens de gegevens van de bodemkaart ligt het onderzoeksgebied in een bebouwde zone (OB) waardoor de bodem niet gekarteerd is. In de ruime omgeving van het projectgebied komen o.m. droge leembodems met textuur B-horizont en droge leembodems zonder profiel voor.

3.1.2 Historische beschrijving

Er is reeds een uitgebreide historische omkadering van het projectgebied in de archeologienota ID3620 opgenomen¹². Hiernaar wordt dan ook verwezen en een samenvatting wordt hier opgenomen.

Het projectgebied bevindt zich langs de Brusselsestraat in het centrum van Leuven. Deze site van de voormalige Sint-Pieters - en Sint-Rafaëlkliniek ligt tussen de Brusselsestraat, de Kapucijnenvoer, de Minderbroedersstraat en Tweede Dijlearm en wordt ook de Hertogensite genoemd. Het projectgebied bevindt zich net buiten de eerste middeleeuwse stadsomwalling van Leuven, met ten oosten de Tweede Dijle arm en ten westen de Voer die onder de Kapucijnenvoer stroomt.

De eerste stadsversterking werd opgericht door de stedelijke overheid, allicht met steun van de graaf van Leuven¹³. Ter hoogte van de Brusselsestraat bevond zich de Biestpoort die aansloot op een brug over de Dijle. Er werd begonnen met het graven van een brede gracht rondom de stad, waarvan de grond aan de stadszijde tot een 3-4 m hoge wal werd opgeworpen. Pas nadat de wal was opgeworpen, werd begonnen met de bouw van een stenen ommuring en het is niet duidelijk hoeveel tijd er

¹¹ Van Uytven 1980: 15-18.

¹² Bartholomieux B. & Van Ransbeek L.: Archeologienota. Leuven Hertogensite Brusselsestraat (prov. Vlaams-Brabant). Verslag van resultaten, Ingelmunster: 23-38.

¹³ Smeets 2018: 10-13.

verstreek tussen het opwerpen van de wal en het bouwen van de stenen muur. Sinds de 16de eeuw werd de bouw van de eerste stenen omwalling gedateerd tussen 1156 en 1165. Latere auteurs nemen deze datering vaak over. Recent werden er echter sterke twijfels geuit bij deze datering en wordt een datering onder de regering van Hendrik I (1190-1235) naar voren geschoven.

Tussen 1357-1360 werd een tweede, veel ruimere, stadsomwalling gebouwd. Op de meeste plaatsen werd de stadsgracht snel gedempt. Gedurende de 14de-15de eeuw werd de eerste omwalling nog onderhouden en zelfs hersteld. Pas vanaf de 18de eeuw trad er verval op en de meeste poorten werden in de tweede helft van de 18de of de eerste decennia van de 19de eeuw gesloopt. De overgebleven muurresten werden vanaf de Franse Revolutie door de stad verkocht of ingepalmd door de aanpalende bewoners. Er werd geen structureel onderhoud meer uitgevoerd aan de overgebleven resten. Tot in de 19de eeuw was de eerste stenen muur net buiten het projectgebied nog aanwezig (fig. 3.5).

De Dijlearm die in het oosten langsheen het projectgebied loopt, heeft een vrij recht verloop¹⁴. Dit wijst er mogelijk op dat dit deel uitgegraven werd, mogelijk bij de aanleg van de omwalling. In 1959 werd de Dijlearm ingekokerd en werd de kaaimuur in het oosten uitgebroken om de loop met 2 m te verbreden.

De Brusselsestraat, de noordelijke begrenzing van het projectgebied, is één der oudste invalswegen van de stad en zou deel hebben uitgemaakt van een Romeinse heirbaan die vanaf het midden van de 12de eeuw Keulen met Brugge verbond¹⁵. De rechte uitvalsweg naar Brussel zoals we die vandaag kennen, dateert echter maar van na 1710. Tot de 19de eeuw was de Brusselsestraat opgedeeld in drie straten; het gedeelte langs het projectgebied stond bekend als *Bieststraat*. In de 19^e eeuw werd de straat verbreed van 7m naar 12m.

Het projectgebied bevond zich in de *Kuithoek*, een ambachtenzone met brouwerij net buiten de stadspoort aan de Brusselsestraat. Deze zone werd bewoond van in de late middeleeuwen tot in de 19de eeuw.

Een van de brouwerijen langs de Brusselsestraat was brouwerij *den blauwen Oijvaert*, ten westen van de Dijle. Deze zou uit een woonhuis aan de straatzijde bestaan hebben met achterin de brouwerij. Dit pand werd reeds in een schepenakte van 20 augustus 1417 vermeld¹⁶. Er zijn aanwijzingen dat tot 1762 het bovengrondse gedeelte uit hout- en leembouw bestond. Ten zuidwesten van *den blauwen Oijvaert* en naast de Kuithoek (later Palinggang) lag het *Keyersshof*, een brouwerij die voor het eerst in 1350 vermeld werd.

Auteur E. Franckx kleurde op de kadasterkaart van 1813 het gebied van brouwerij *den blauwen Oijvaert* paars in (fig. 3.1)¹⁷. De horizontale groene lijn is de Palinggang die de huidige Kapucijnenvoer verbond met de achterliggende zone aan de Dijle.

In 1797 wordt er een blauwververij ingericht in de voormalige brouwerij. Het achterliggende, langgerekte (9 m breed op 33 m diepte) gebouw op de kadasterkaart zou mogelijk deel uitgemaakt hebben van de brouwerij en was met een steegje langs de Dijle vanaf de Brusselsestraat bereikbaar¹⁸. Op het projectgebied bevinden zich thans nog twee onderkelderde 19de-eeuwse breedhuizen die op de lijst van vastgesteld bouwkundig erfgoed staan en een inmiddels afgebroken, 20ste-eeuws gebouw.

¹⁴ Bartholomieux B. & Van Ransbeek L.: Archeologienota. Leuven Hertogensite Brusselsestraat (prov. Vlaams-Brabant). Verslag van resultaten, Ingelmunster: 23-38.

¹⁵ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/100948>

¹⁶ Meulemans 2004: 213.

¹⁷ Franckx. 2015: 34-38.

¹⁸ Meulemans 2004: 213.

De voorgevel van het hoekhuis nr. 77 werd in 1853 op de nieuwe rooilijn opgetrokken in classicistische stijl¹⁹. Het pand Brusselsestraat 79 is een sterk verbouwd 19de-eeuws breedhuis²⁰.

Fig. 3.1: Door Franckx ingekleurde kadasterkaart van 1813 (overgenomen uit: Franckx E. 2015: afb 2).

Op de geraadpleegde historische kaarten is duidelijk dat het projectgebied minstens vanaf het midden van de 16de eeuw deels bebouwd was. Op de kaart van Van Deventer is bebouwing weergegeven (fig. 3.2). Ook op de 16de-, 17de en 18de-eeuwse kaarten van Braun en Hogenberg, Guicciardini, Blaeu, Villaret en Ferraris is schematisch bebouwing weergegeven langs de huidige Brusselsestraat, met een achterliggende open ruimte (fig. 3.3 tem 3.7). Op de kaart van Vandermaelen is het volledige projectgebied als bebouwd ingekleurd (fig. 3.8).

De 19de-eeuwse kadasterkaarten geven een concreter beeld van de bebouwing binnen het projectgebied. Op het primitief kadaster van omstreeks 1813 is bebouwing langs de Brusselsestraat

¹⁹ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/206386>

²⁰ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/206387>

weergegeven (fig. 3.9). Deze stopt voor de Dijle waardoor er een doorgang ontstaat naar een langgerekt gebouw langs de Dijle. Ook de westzijde van het projectgebied is bebouwd; het middendeel is een open ruimte.

Een oudere weergave van het kadasterplan toont deze zone bezuiden de bebouwing langs de Brusselsestraat nog als een grote open ruimte zonder het achterliggende langgerekte gebouw langs de Dijle.

Omstreeks 1850 worden nieuwe gebouwen opgetrokken langs de Brusselsestraat. De toegang langs de Dijle verdwijnt en er komt een nieuwe doorgang tussen de woonhuizen meer naar het westen toe. Deze vormde de grens tussen de *Groote* en de *Cleijne Blauwen Oijvaert* (Blauw en geel op fig. 3.10, een plan van de gebouwen uit 1848). Tussen de beide panden was een open ruimte (*basse-cour*). Tussen beide woonhuizen lijkt een smalle waterafvoer te lopen (*aqueduct*).

Het langgerekte gebouw langs de Dijle is onderverdeeld in twee ruimtes met een soort gang in het midden. In beide ruimtes staat *teinturerie* geschreven. Op dit moment was dus blijkbaar inderdaad een ververij gevestigd op de voormalige brouwerijsite. Beide ruimtes hebben een deuropening naar een open ruimte ten westen ervan (de *basse-cour*) toe, aan de oostzijde grenst het gebouw aan de Dijle.

Volgens de inventaris van Onroerend Erfgoed werd de voorgevel van het hoekhuis nr. 77 in 1853 op de nieuwe rooilijn opgetrokken in classicistische stijl²¹. Op een kadasterkaart van 1850 (fig. 3.11) lijkt de voorgevel echter reeds naar achteren geschoven te zijn t.o.v. de weergave op het plan van 1848.

Het pand bleef lang relatief ongewijzigd. Op een gedetailleerd plan van de huizen uit 1856 (fig. 3.12) is de westgevel van het hoekhuis rechtgetrokken t.o.v. de weergave op de kaart van 1850. Tevens is er een muur weergegeven op de binnenplaats achter de huizen langs de Brusselsestraat. Deze scheidt een binnenplaats van een tuin (*cour* en *jardin*, respectievelijk ten westen en ten oosten van de muur op fig. 3.12). Deze muur is reeds verdwenen op een kadasterplan uit 1883 (fig. 3.13). Nog op het plan van 1856 (fig. 3.12) is ter hoogte van de zuidzijde van de muur die de binnenplaats en de koer scheidt een deuropening naar het langgerekte gebouw langs de Dijle getekend. In dit langgerekte gebouw zijn de volgende gedetailleerde aanwijzingen aangebracht (van noord naar zuid): *16 cuves de teinture*, *4 bacs de teiture*, *2 bacs de teinture* en opnieuw *4 bacs de teinture*. De ververij met verschillende ruimtes neemt ook de zone ten westen van het langgerekte gebouw in, allicht ter hoogte van het voormalige onderkelderde 20ste-eeuwse gebouw op het projectgebied.

Op een kadasterkaart van 1903 is de achterbouw verdwenen en is de doorgang tussen de beide huizen breder geworden (fig. 3.14)

Op deze kadasterkaarten is de middeleeuwse stadsmuur nog deels weergegeven. Op de kaart van 1813 is zelfs de poort op de Brusselsestraat nog aanwezig. Omstreeks 1850 is al een eerste stuk van de muur, aan de Brusselsestraat, verdwenen.

Beide nog bestaande herenhuizen werden in de tweede helft van de 19de eeuw opgetrokken.

De achterliggende magazijnen ondergingen enkele mutaties in de loop van de 19de eeuw.

Een topografische kaart van voor 1959 geeft weer dat een groot deel van het projectgebied open ruimte is en dat de Dijle nog niet ingekokerd is.

In de jaren 1960 werd het grootste deel van de resterende magazijnen afgebroken en later vervangen door nieuwbouw.

²¹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/206386>

Fig. 3.2: Kaart van Van Deventer (1550-1565).

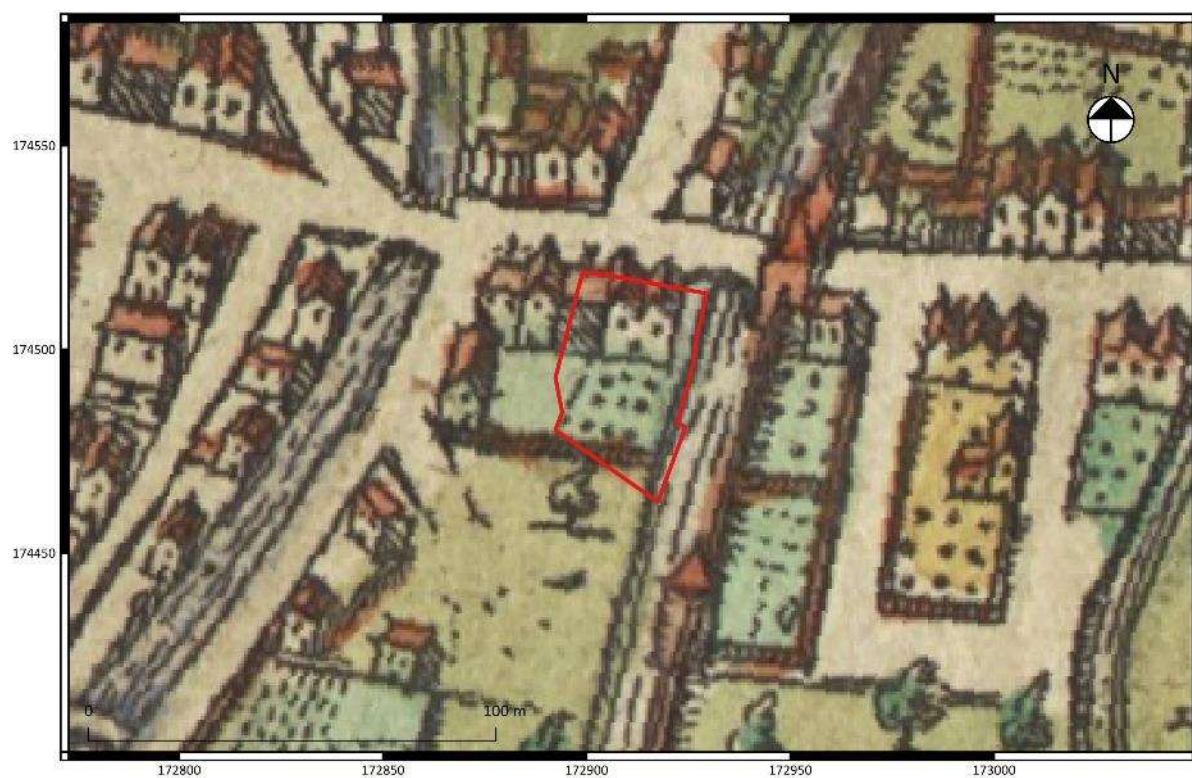

Fig. 3.3: Kaart van Braun en Hogenberg (1583).

Fig. 3.4: Kaart van Guicciardini (1612-1648).

Fig. 3.5: Kaart van Blaeu 1649.

Fig. 3.6: Kaart van Villaret (1745-1748).

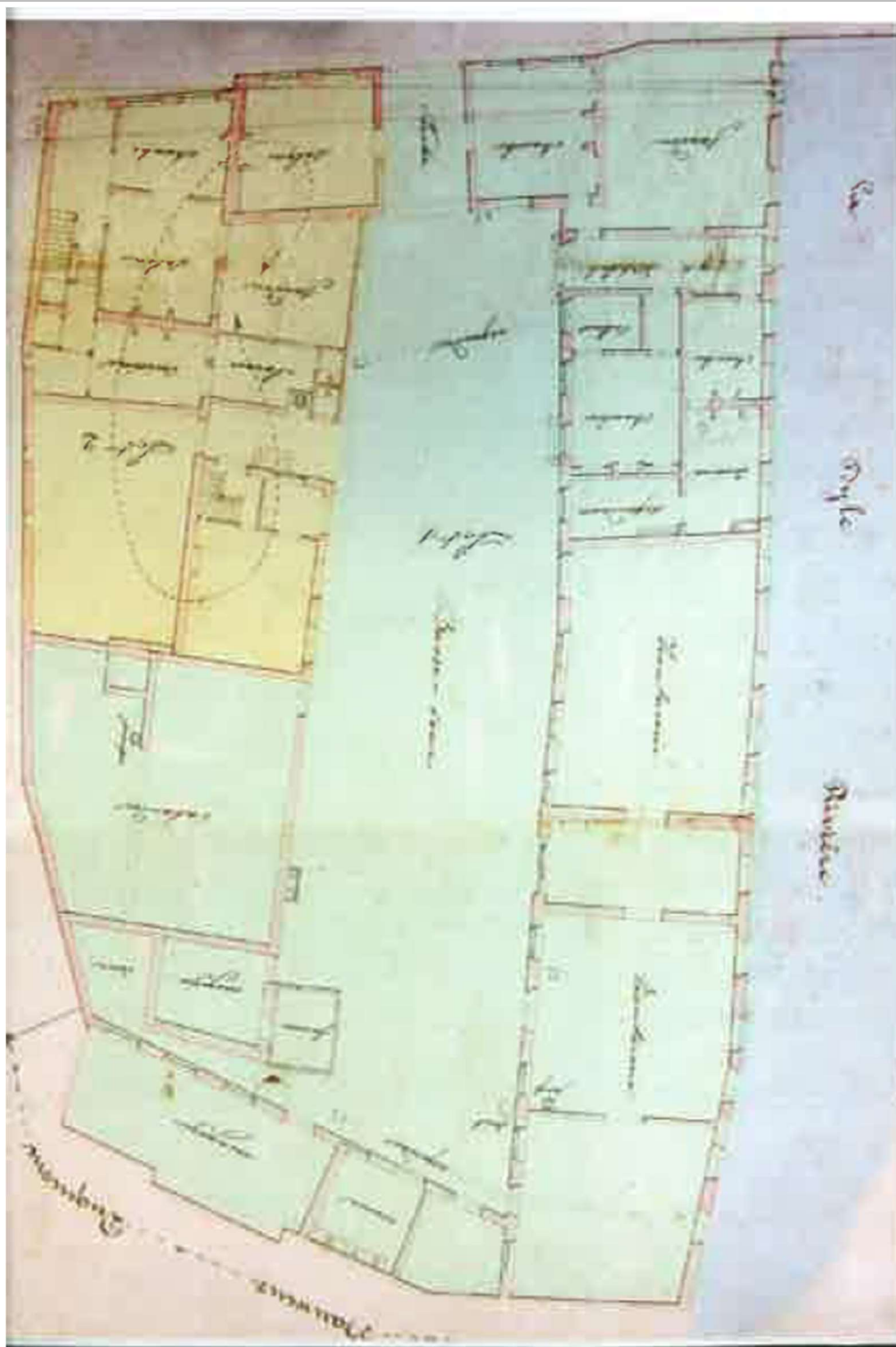
Fig. 3.7: Uittreksel uit de Ferrariskaart (1771-1777).

Fig. 3.8: Kaart van Vandermaelen (1846-1854).

Fig.3.9: Primitief kadaster uit 1813.

²² SAL fonds Neefs-31 uit: Franckx 37.

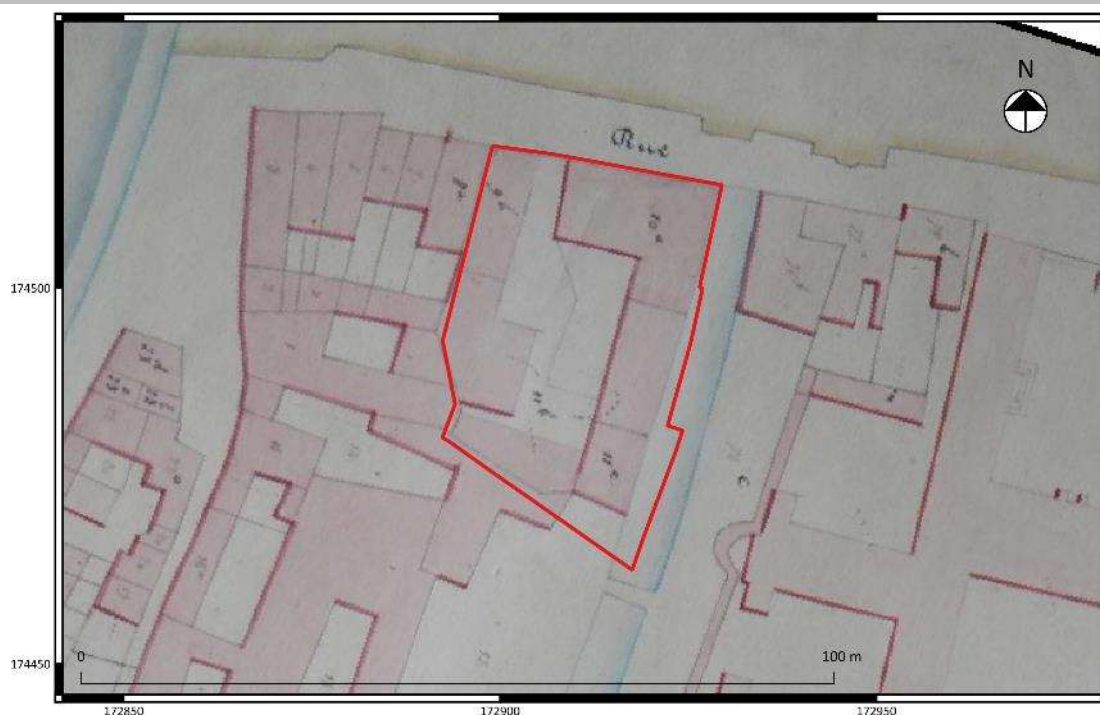

Fig. 3.11: Primitief kadaster uit 1850.

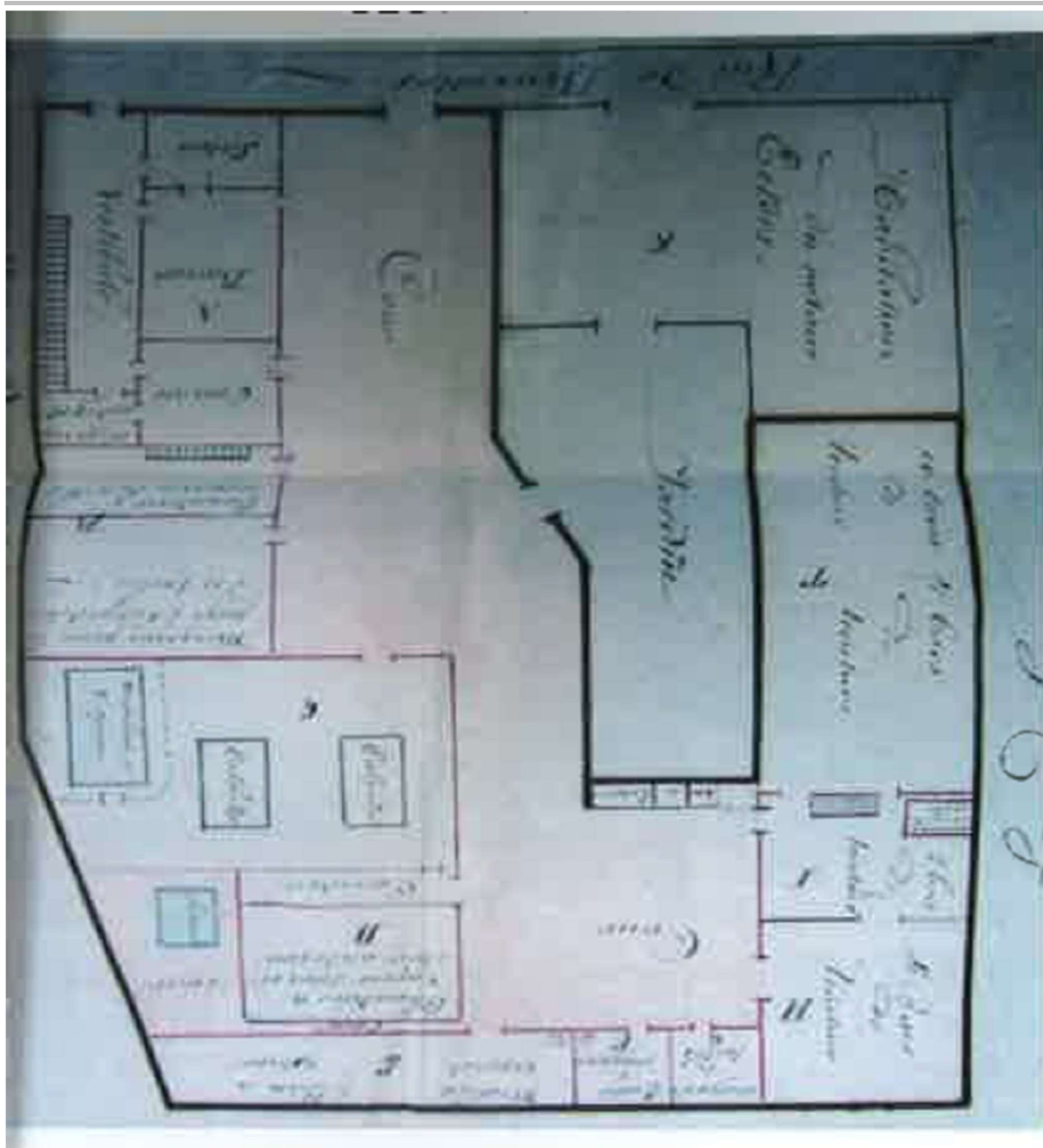

Fig. 3.12: Brandverzekeringsplan 1856.²³

²³ SAL fonds Neefs-35 uit: Franckx 37.

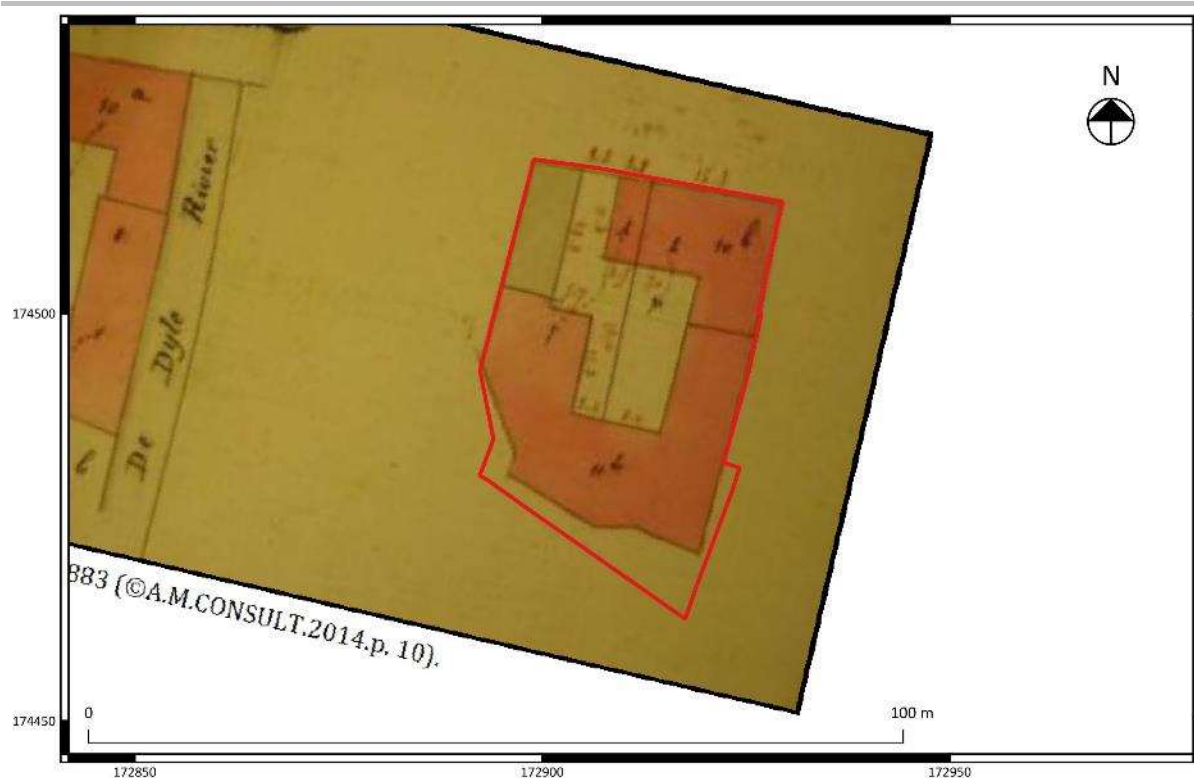

Fig. 3.13: Kadaster uit 1883.

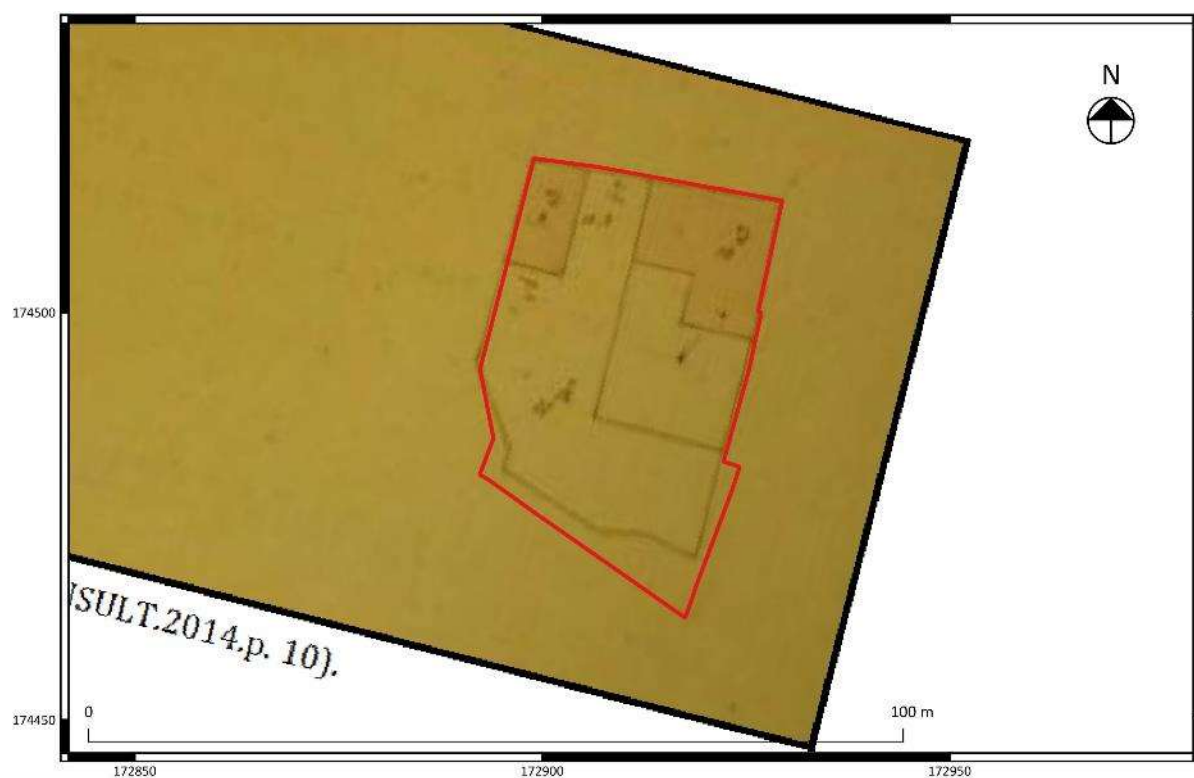

Fig. 3.14: Kadaster uit 1903.

3.1.3 Archeologisch kader

In de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) zijn in de nabije omgeving van het projectgebied vele gekende archeologische vindplaatsen opgenomen (fig. 3.15). Dit is voor de hand liggend aangezien het projectgebied toch vrij centraal in het huidige stadscentrum gelegen is en net buiten de eerste 12de-eeuwse stadsomwalling (CAI 833)²⁴ en een stadspoort (CAI208938)²⁵.

De hertogensite zelf is geïnventariseerd als CAI 219821²⁶. Bij een prospectie in 2015 werden hier sporen van middeleeuwse en postmiddeleeuwse bewoning aangetroffen en een afvalkuil van een medische hulppost, waarschijnlijk uit 1940. Nog op deze site bevond zich een refuge van de Abdij van Vlierbeek en vanaf 1610 het Engels klooster met een kerk die afgebroken werd in 1811. Er was een grote kloostertuin waarvan enkele archeologische sporen werden aangetroffen. In de 19de eeuw werd een gasthuis opgetrokken op de site. Bijkomende informatie over deze site werd eerder reeds opgenomen sub 1.2: archeologische voorkennis. Ten oosten van het projectgebied, ter hoogte van het cultureel centrum de Romaanse Poort bevond zich voorheen een Augustinessenklooster (ook Sint-Pietersgasthuis genaamd) (CAI150207). Bij opgravingen werden naast restanten van dit gasthuis ook enkele begravingen gevonden.

Ten noorden van de Minderbroedersstraat en de Dijle situeert zich het Klooster van de Predikheren (CAI 3427).²⁷ Bij archeologisch onderzoek in 1994 -ter controle van rioleringswerken ten westen van de kerk- werden hier de resten van een laatmiddeleeuws kloosterkerkhof en kerk (Sint-Pieterskapel) aangetroffen. Er werd een vondsconcentratie aardewerk gevonden dat bestond uit geglaazuurd rood aardewerk, blauwgrijs aardewerk en steengoed naast dierlijk botmateriaal. Voorts situeerde er zich in de Karolingische periode het tweede kasteel van de Hertogen van Brabant op de plaats van de huidige Onze-Lieve-Vrouw-Predikherenkerk (historisch en cartografisch onderzoek).

In 2010 werden bij archeologisch onderzoek ter hoogte van het Kloosterhotel/Martins Hotel de resten van een grote gracht, paalsporen en afvalkuilen uit de volle middeleeuwen geregistreerd (CAI 160383).²⁸ Deze verwijzen vermoedelijk naar een vroege bewoningsfase op het eiland tussen ca. 1015 (komst van de hertogen) en de 13de eeuw (vertrek van de hertogen naar de Keizersberg). Er werden tevens funderingen van gebouwen in natuursteen, vier vlakgraven en een antropogene laag met houtskoolresten, aardewerkfragmenten en botresten gevonden die wijzen op bewoning tijdens de late middeleeuwen. Een waterput met houten bekisting en twee waterputten in baksteen werden gedateerd in de 16de eeuw. Aanbouwen van het huidige herenhuis en (afsluit)muren werden opgetrokken in de 19de eeuw. Opvallend zijn drie scherven die wijzen op aanwezigheid in de Romeinse periode. Ook ter hoogte van de zone Parijsstraat-Drinkwaterstraat-Barbarastraat werd bij een archeologische opgraving in 2007 Romeins aardewerk en munten aangetroffen (CAI 2286).²⁹ Deze vondsten werden geassocieerd met een afgespoeld erosiepakket. Er werden tevens sporen van gestructureerde bewoning uit de volle middeleeuwen aangetroffen (woningen en achtererven). Daarnaast werd een gracht aangetroffen die verschillende keren werd uitgegraven en in de 12de eeuw gedempt. Deze wordt in verband gebracht met de aanleg van de eerste stadsomwalling rond Leuven. Tenslotte werd leerafval, afkomstig van een schoenlapperij of leerlooierij, gevonden. Op de hoek van

²⁴ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/833>

²⁵ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/208938>

²⁶ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/219821>

²⁷ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/3427>

²⁸ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/160383>

²⁹ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/2286>

de Wieringstraat en de Drinkwaterstraat werd per toeval in 1992 een concentratie organisch materiaal (o.a. mosselschelpen) en een palenrij (waarschijnlijk resten van de kade langs de Dijle) geïdentificeerd (CAI 150769).³⁰

Ten westen van het projectgebied bevindt zich de Sint-Jacobskerk (CAI 157214).

Ten noorden van het projectgebied werden tussen de Dijle en de Dirk Boutsiaan resten van muren en structuren aangetroffen (CAI 150513). Mogelijk betreft het resten van het voormalige slachthuis. Tevens werden resten van een kasseiweg gevonden. In de Wieringstraat werden bij opgravingen o.m. resten van muren gevonden en scherven uit de periode tussen de 16de en 18de eeuw (CAI 150674).

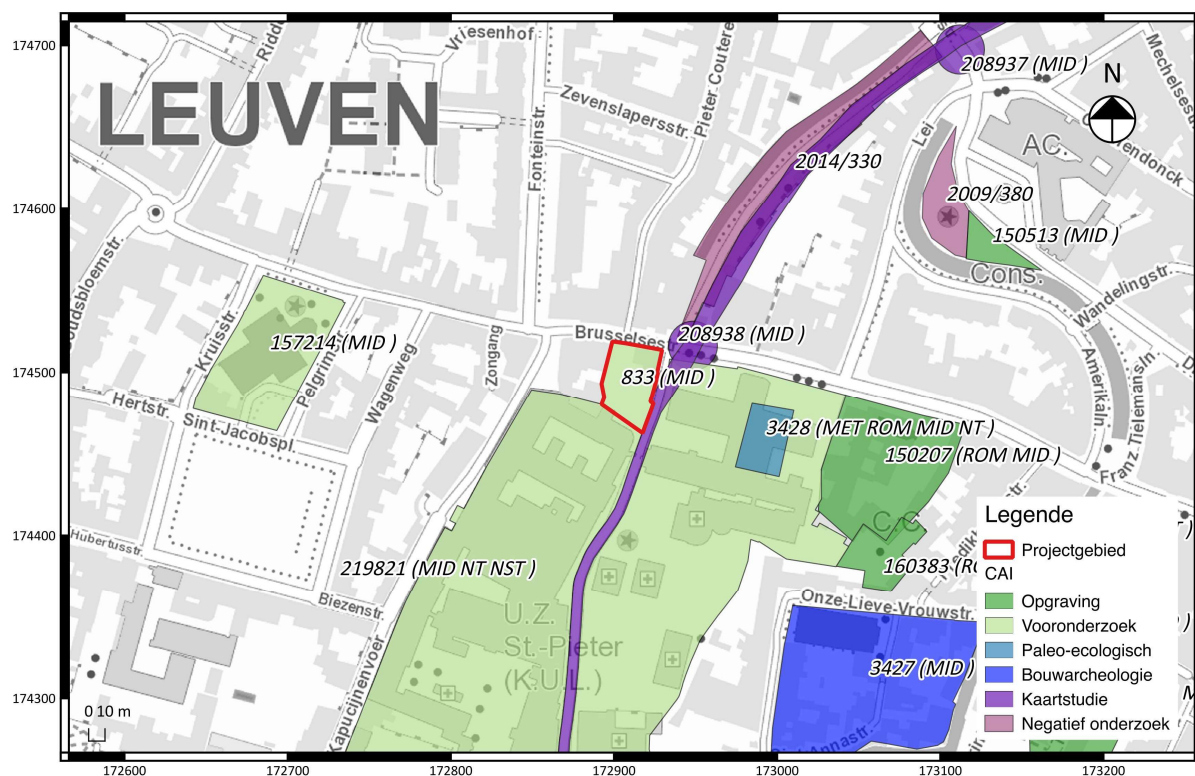

Fig. 3.15: Uittreksel uit de CAI met de vindplaatsen in de nabije omgeving van de Sint-Pieterskerk (CAI 150200).³¹

3.2 Beschrijving van de archeologische site

Sporen en structuren

Zoals vermeld, werd de opgraving in 2 grotere, gefaseerd aangelegde werkputten aangelegd. Werkput 1 (gefaseerd uitgegraven) ligt ten zuiden van de huizen Brusselsestraat 79 (kelder 9) en 77 (kelder 10) en werkput 2 situeert zich tussen de twee 19de-eeuwse huizen aan de zijde van de Brusselsestraat. In de uitgegraven zones van het projectgebied tot op -80 cm onder maaiveld werden, voornamelijk aan de zijde van de Brusselsestraat (werkput 2), verschillende muurresten en vloerresten aangetroffen.

³⁰ <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/150769>

³¹ www.agiv.be

In het oostelijk deel van werkput 1 werd een ca. 49 cm brede, NO-ZW-georiënteerde bakstenen muur (S1=S56) aangetroffen (fig. 3.16 en fig. 3.17). Deze muur is een ca. 60 cm brede buitenmuur met een bepleisterde binnenzijde aan de oostzijde en is opgebouwd uit bakstenen (23,5x11x5,5 cm) met een redelijk harde, lichtgrijze kalkzandmortel en met plaatselijk aan de westzijde een parement uit gekapte natuurstenen. In het noorden wordt deze muur doorbroken door een mazouttank. Haaks op deze muur aan de oostzijde bevindt zich een vrijwel identiek opgebouwde binnenmuur (S58). Deze is ca. 60 cm breed en ca. 3 m lang. Ter hoogte van twee recentere muren (S53 en S61) bevond zich allicht een doorgang in muur S1/S56 (fig. 3.18). De breedte ervan is moeilijk te bepalen aangezien de muur naar het zuiden toe slechter bewaard is.

Parallel aan muur S1 en ca. 8 m meer naar het oosten toe loopt een bakstenen (22,5x11x5,5 cm) muur (S59) met een onderbouw van blokken natuursteen (S96) (fig. 3.19). Beide muren (S1 en S59) lopen in het verlengde van de achterzijde van het hoekhuis Brusselsestraat 77 en lopen in het zuiden door tot waar de kelder van het 20ste-eeuwse gebouw de muren doorbroken had (fig. 3.20). De muren S1 en S59 lijken nog ten dele in opstand bewaard te zijn in het huidige pand Brusselsestraat 77. De onderbouw van muur S59 is allicht een oudere fundering (S96). Deze is vrij slordig opgebouwd uit ongekapte blokken natuursteen met een harde kalkmortel.

Nog in werkput 1, in de ruimte tussen de muren S1 en S59 en tegen binnenmuur S58 aangebouwd, werden op het tweede aangelegde vlak vijf gekoppelde rechthoekige bakstenen structuren (S57) aangetroffen, waarvan de meest oostelijke rij tegen muur S59 was aangebouwd. Tegen de westelijke muur S1 aangebouwd, werd een ronde constructie (S60) opgegraven met een gelijkaardige bouwwijze (fig. 3.21 tem 3.23). De constructie had een diameter van 212 cm en had een licht bolle bovenzijde met een rechthoekige opening in.

De positie van deze muren (S1 en S59) komt goed overeen met de weergave van het langgerekte gebouw in de zone achter het huidige hoekhuis Brusselsestraat 77 en ten westen van de Dijle op de kadasterkaart van 1813. Wellicht betreft het resten van de blauwververij die na 1797 ingericht werd (mogelijk in de voormalige bierbrouwerij). Dit gebouw is ook nog afgebeeld op een grondplan uit 1848 (fig. 3.24). Op dit grondplan is het langgerekte gebouw in twee opgedeeld en staat er *teinturerie* in vermeld. Ook op een plan van 1856 staat het gebouw afgebeeld; pas op een kadastermutatieplan uit 1903 is het verdwenen.

De rechthoekige structuren, opgebouwd uit bakstenen (22,5x11 x4,5 en 18x6,5x4,5 cm) met een zeer harde lichtgrijze kalkmortel, zijn mogelijk sokkels in functie van de ambachtelijke activiteiten. Mogelijk stonden er kuipen opgesteld op deze sokkels. De ronde constructie fungeerde wellicht als reservoir voor vloeistof. Er werd geprobeerd om deze vrij ondiep bewaarde ronde constructie machinaal te couperen, maar de structuur bleek zo sterk gemetseld te zijn dat deze in één blok weggetrokken werd en er geen mogelijkheid was ze te halveren.

Ten westen van deze mogelijke ververij werd nog een vrij kleine (60x65 cm), rechthoekige bakstenen constructie (S55) aangesneden. Het betreft één rij bakstenen. Mogelijk is het een sokkeltje of een poer. In de rest van het aangelegde vlak 1 werden verder geen gelijkaardige structuren meer opgemerkt. Dit is wellicht te verklaren aangezien ten westen van het langgerekte gebouw op de kadasterplannen een open (tuin) zone is afgebeeld.

Midden in werkput 2 aan de zijde van de Brusselsestraat bevindt zich een NO-ZW-georiënteerde bakstenen (21x11x5,5 cm) muur (S70) die in het zuiden enerzijds een rechte hoek (S69) maakt naar de zuidwesthoek van het hoekhuis toe en anderzijds afbuigt naar het zuidoosten toe (S67) (fig. 3.25). Muur S70 is over een lengte van ca. 3,5 m verstoord door een riolering. De muur die afbuigt naar het oosten toe kan gevolgd worden onder de zuidzijde van het nog opstaande hoekhuis; het betreft éénzelfde bouwfase (fig. 3.25 en 3.26)

Twee smallere muren (S 74 en S75) binnen de hoek van de muren S70 en S69 hebben dezelfde opbouw en behoren tot eenzelfde bouwphase. Het zijn allicht binnenmuren. Muur S74 oversnijdt een oudere NO-ZW-georiënteerde bakstenen muur (S71).

De naar het zuidoosten toe afbuigende muur (S67) anderzijds sluit allicht aan bij de NO-ZW-georiënteerde muur (S53) in werkput 2 die een hoek maakt naar het oosten toe (fig. 3.27). Beide muren zijn opgetrokken uit bakstenen (21,5 x 11,5 x 5,5 cm) gelegd in een vrij zachte, donkergele kalkzandmortel.

Het oostelijk deel van de muur (S53) in werkput 2 is gezet tegen de NO-ZW-georiënteerde muur S1/S56 die geïnterpreteerd wordt als de westelijke muur van de ververij (fig. 3.28).

De beschreven muren vallen samen met muren weergegeven op de kadasterkaart van 1850 (fig. 3.29). Muur S70 vormt de westelijke buitenmuur van het nieuwe hoekhuis zoals afgebeeld op de kadasterkaart van 1850. Ook de naar het zuidoosten toe lopende muur S67 en de muren S53 zijn weergegeven op deze kadasterkaart. Wellicht betreft het hier afsluitende tuinmuren. Op het plan van 1856 vormen ze de scheiding tussen de *cour* en de *jardin* (fig. 3.12).

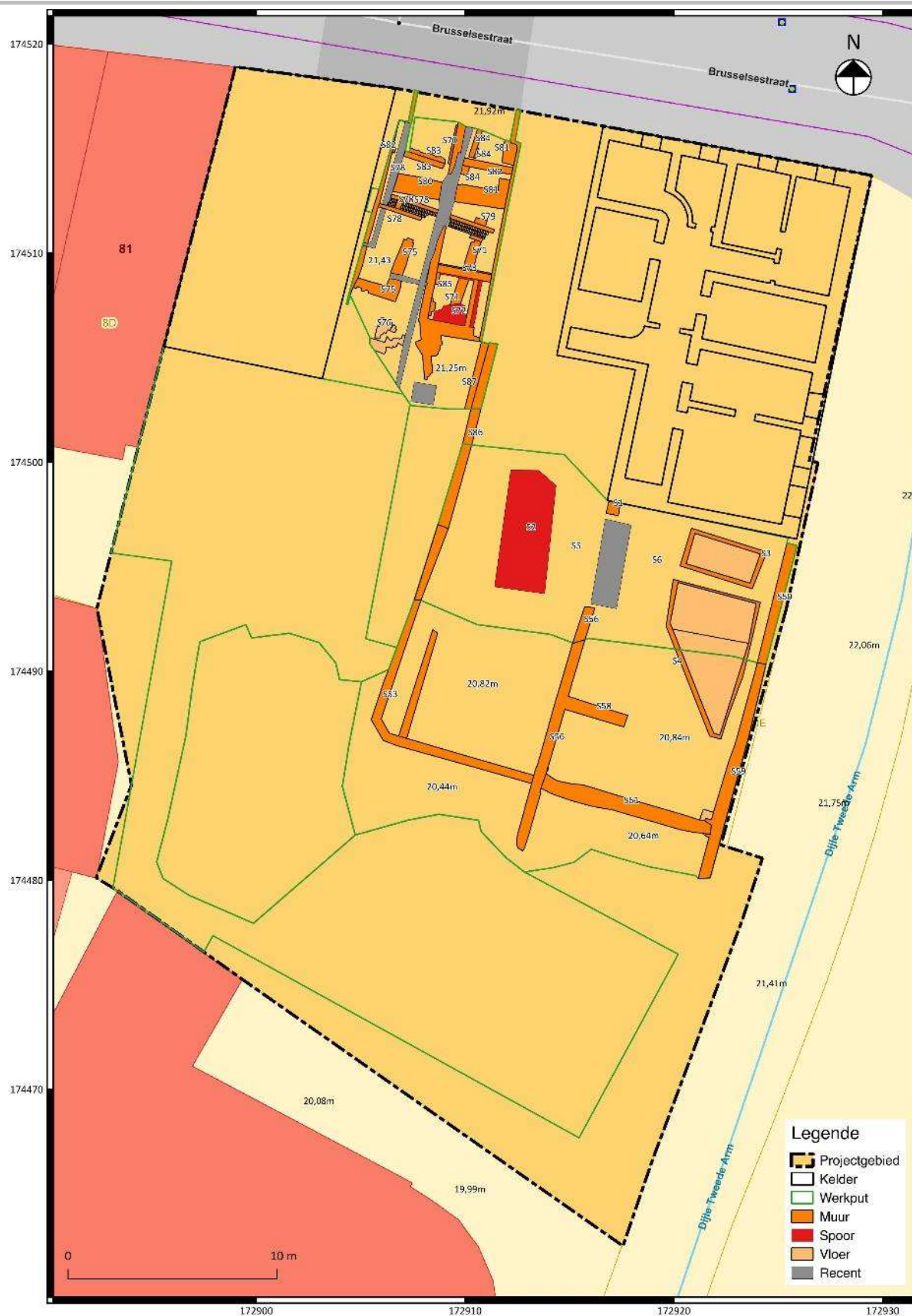

Fig. 3.16: Allesporenplan vlak 1.

Fig. 3.17: De muren S1 en S59 in werkput 1.

Fig. 3.18: Deuropening in muur S1/56.

Fig. 3.19: Muur S59 in werkput 1.

Fig. 3.20: De muren S1 en S59 in werkput 1.

Fig. 3.21: Rechthoekige bakstenen structuren S57.

Fig. 3.22: Ronde bakstenen structuur S60.

Fig. 3.24: Projectie van de aangetroffen muren op een plan van 1813.

Fig. 3.25: Werkput 2 , vlak 1.

Fig. 3.26: Muur S69 loopt door onder het nog opstaande gebouw.

Fig. 3.27: Muur S53.

Fig. 3.28: Muur S53 is tegen muur S1/56 aangebouwd.

Fig. 3.29: Projectie van de aangetroffen muren op een plan van 1850.

In werkput 1, bezuiden het hoekhuis, werden zowel stratigrafisch recentere als stratigrafisch oudere sporen aangesneden.

Op een gegeven moment werd een slordig gefundeerde bakstenen binnenmuur (S61) geplaatst tussen de muren S1 en S59 en werd de ruimte ten noorden van deze nieuwe binnenmuur opgehoogd (fig. 3.16). Dit blijkt uit de negatieve vloerlijnen zichtbaar ter hoogte van de onderzijde van de bepleistering aan de westzijde van muur S59, aan de noordzijde van de binnenmuur S61, tegen de zuidgevel van het thans nog bewaarde deel van het hoekhuis (fig. 3.30) en aan de oostzijde van muur S1/S6. In de zuidgevel van het hoekhuis zijn wellicht nog ten dele de opstaande zijmuren van de voormalige achterbouw bewaard. Tevens is de impressie van een schouw zichtbaar.

De vloer zelf bleef niet bewaard. In een iets recentere fase werden twee wellicht gelijktijdige betonnen constructies (S3 en S4) gebouwd, die op het eerste aangelegde vlak aan de noordoostzijde van de ruimte aangetroffen werden. Het betreft een rechthoekige (ca. 3,2 x 1,5 m) constructie (S3) en een eerder driehoekige constructie (fig. 3.31). Er wordt verondersteld dat deze structuren recenter zijn aangezien de zeer smalle ruimte (ca. 50 cm) tussen deze structuren en muur S59 wel bepleisterd is, wat niet mogelijk is indien ze gelijktijdig zouden zijn. Structuur S3 is opgebouwd uit bakstenen met een harde kalkmortel en is aan de binnenzijde en aan de onderzijde van een harde kalkpleister voorzien. Wellicht was de structuur hierdoor waterdicht. Structuur S4 is een eerder driehoekige betonnen kuip met een hoger gelegen gedeelte in het noorden en een lager deel in het zuiden. Het verschil van beide vloerniveaus bedraagt ca. 60 cm. Wellicht hebben deze beide structuren een functie die met een artisanale activiteit verband houdt. Vermoedelijk fungeerden deze structuren tevens voor de ververij die op deze locatie gesitueerd was. Ze bevonden zich stratigrafisch gedeeltelijk op de 5 dieper aangetroffen, gekoppelde rechthoekige bakstenen structuren (S57), die in de ruimte tussen de muren S1 en S59 en tegen binnenmuur S58 aangebouwd waren.

Nog in werkput 1 werden bij het verdiepen naar een derde vlak (werkput 1/4) nog drie stratigrafisch oudere parallel lopende NO-ZW-georiënteerde bakstenen muren fragmentarisch aangetroffen bij het verder verdiepen (fig. 3.32 tem 3.35). Muur S62 was hiervan de stratigrafisch recentste (TAW bovenzijde 21,84m). Het betreft een ca. 50 cm brede muur opgemetseld uit bakstenen (25,5x11,5x5 cm) met een redelijk zachte, donkergeelgrijze kalkzandmortel. Aan de zuidzijde van deze muur bevond zich een vrij kleine, rechthoekige (130 op 90 cm) structuur (S65/S66). Helaas werd deze structuur per ongeluk grotendeels weggegraven bij de eerste poging om een nieuw vlak aan te leggen in deze zone. Uit de donkergrijze vulling (S95) van de structuur konden enkele vondsten gerecupereerd worden, namelijk een bodemscherf van een kan/kruik in steengoed (2018A150-S95-CE8), een bodemscherf met uitgeknepen standvinnen en een wandscherf van een recipiënt in oxiderend gebakken aardewerk (2018A150-S95-CE9), een dakpan (2018A150-S95-BO2) en 7 fragmenten van dierlijk bot waarvan één bewerkt (2018A150-S95-FA1) (fig. 3.36). Deze vondsten kunnen in de late middeleeuwen gedateerd worden. Het is onduidelijk wat de functie was van deze structuur. Initieel werd gedacht aan een beerput, maar gezien de zeer geringe afmetingen lijkt dit eerder onwaarschijnlijk.

Ten oosten van muur S62 en net ten westen van de stratigrafisch recentere muur S1/S6 bevond zich een ca. 50 cm brede, bakstenen (24,5x12,5x5 cm) muur (S64) met een redelijk zachte donkergele kalkzandmortel.

Het stratigrafisch oudste muurfragment is een ca. 30 cm breed en fragmentair bewaard gebleven (ca. 115 cm lengte) bakstenen muurtje (S63), opgebouwd uit bakstenen (24x12x5 cm) gelegd in een zachte gele kalkzandmortel.

Beide muren (S62 en S64) konden gevolgd worden tot tegen het aangelegde profiel tussen de dieper uitgegraven zone van werkput 1 (1/4) en de ondieper afgegraven zone (werkput 1/1). Muur S63 daarentegen bleef slechts zeer fragmentarisch bewaard te midden van het aangelegde vlak.

Ook in het zuidwesten van werkput 1, onder de kelder op deze plaats, werden op deze diepte nog twee ca. 30 cm brede en twee bakstenen diep bewaarde muren en een ondiepe, ovale kuil/laag (S50) aangesneden (fig. 3.37). De muren S52 en S54 staan loodrecht op elkaar en zijn opgebouwd uit bakstenen (20x11x5 cm) gelegd in een zachte, lichtgroene kalkzandmortel. Deze muurfragmenten bevonden zich op een diepte van ca. 19,48 m TAW. Kuil/laag S50 (230x195 cm) bleek in coupe slechts 10 cm diep bewaard te zijn. In de vulling (S51) werden 9 scherven en een fragment van een ceramiektegeltje aangetroffen (fig. 3.38). Het betreft 3 scherven in oxiderend gebakken aardewerk (2018A150-S51-CE6) van wellicht een kom met uitgeknepen standvin en 6 scherven in steengoed (2018A150-S51-CE7) waarvan een bodem van een kruik/kan in Langerwehe. Deze vondsten kunnen in de late middeleeuwen gedateerd worden (14de/15de eeuw).

Deze muren zijn ouder dan de oudste gedetailleerdere weergave van het projectgebied op de kadasterkaart van 1813. Mogelijk betreft het eerder tuilmuren op de achtererven van voormalige bewoning langs de Brusselsestraat. Wegens het fragmentaire karakter van deze muurtjes, hun verspreide locatie en hun stratigrafische/chronologische verschillen, kan er echter geen gefundeerde uitspraak over worden gedaan.

Fig. 3.30: Beploistering tegen de zuidzijde van het hoekhuis Brusselsestraat S77.

Fig. 3.31: Structuren S3 en S4.

Fig. 3.32: Muur S 62.

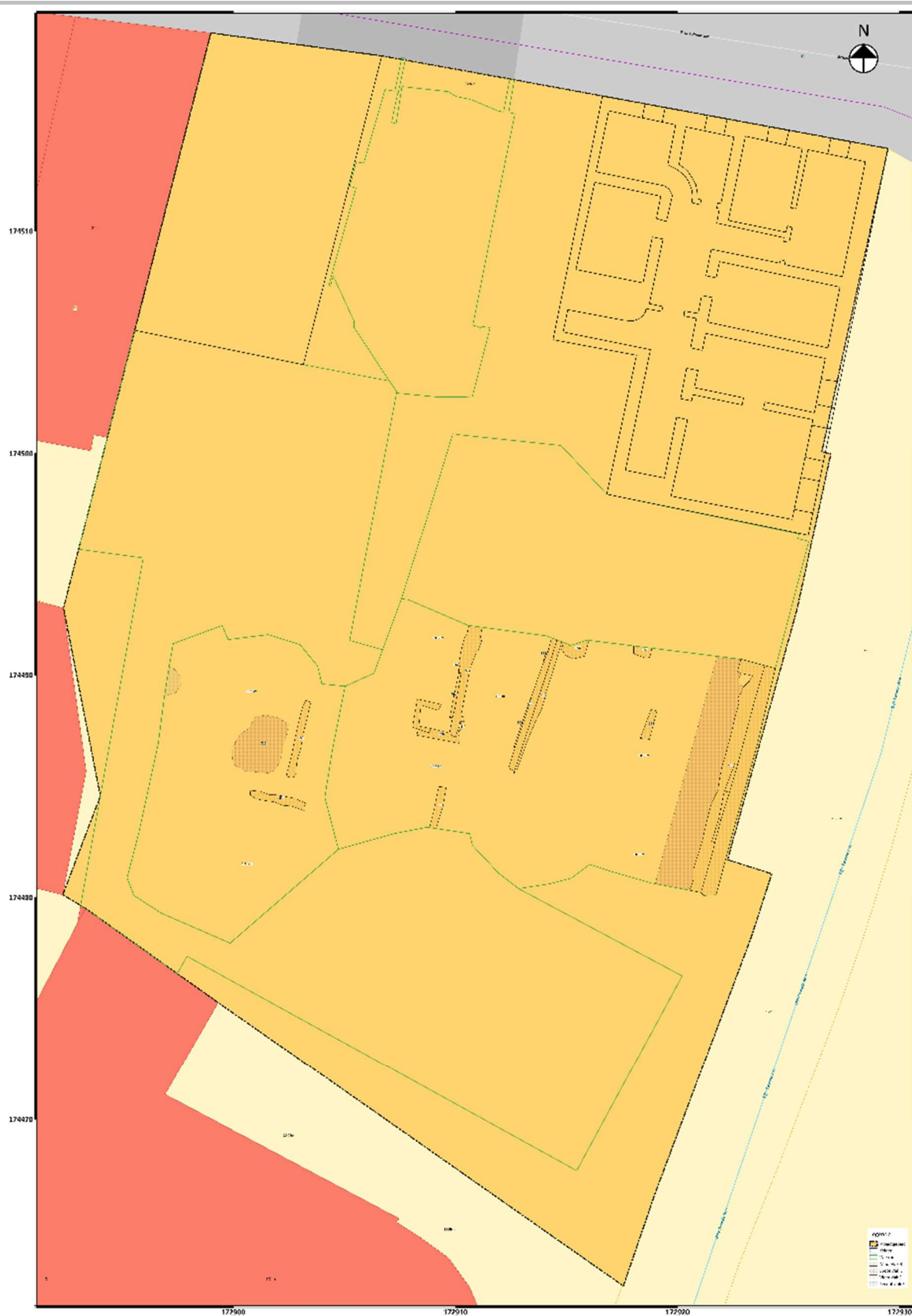

Fig. 3.33: Allesporenplan vlak 3.

Fig. 3.34: De muren S62, S64 en S1.

Fig. 3.35: De muren S62, S64 en S1

Fig. 3.36: Vondsten uit vulling S95 in werkput 1.

Fig. 3.37: Muur S52 en kuil/laag S50 onder de kelders in werkput 1.

Fig. 3.38: Scherven en tegeltje uit de vulling (S51) van kuil/laag S50

Ook in werkput 2 aan de kant van de Brusselsestraat werden beperkt muren/funderingen aangesneden die stratigrafisch recenter lijken te zijn dan de NO-ZW-georiënteerde muur S70 én muren/funderingen die stratigrafisch ouder zijn. De in verband staande muren S 70 en S69 worden geïnterpreteerd als de voormalige, meer westelijk gelegen uitbouw van het hoekpand Brusselsestraat 77 zoals afgebeeld op het kadasterplan van 1850; de ermee in verband staande muren S73 en S74 worden beschouwd als binnenmuren van deze ruimte.

Door de gedeeltelijke oversnijding van muur S70 door een riolering, is de relatie tussen deze muur en enkele NW-ZO-georiënteerde muren en structuren evenwel onduidelijk (fig. 3.39 en 3.40). Zo werd in het noorden van deze werkput en loodrecht op muur S70 een redelijk massieve hoek van muurresten aangesneden (S80 en S81). Deze waren ca. 80 cm breed en opgemetseld uit bakstenen met een zeer harde lichtgrijze kalkmortel. Muur S81 maakt ook een hoek naar het noorden toe, richting Brusselsestraat. De relatie tussen muur S70 en deze muren is niet heel duidelijk aangezien de rioleringsbuis en de insteek ervan net doorheen de aansluiting gaat. Gelet op het materiaalgebruik, de hoogte van het verstek en de positie haaks op elkaar lijkt het aannemelijk dat de muren S80 en S81 iets recenter zijn (of quasi gelijktijdig). De functie van de wel vrij brede, massieve muren is onduidelijk. Mogelijk betreft het funderingen voor een ietwat monumentaler poortgebouw/inkom op deze plaats. Mogelijk was de westelijke vleugel van het hoekhuis dan wel al buiten gebruik.

De noordelijke hoek van muur S81 wordt oversneden door een vrij smalle (36 cm) bakstenen muur (S82).

Muur S70, de mogelijke voormalige westmuur van pand Brusselsestraat 77, oversnijdt een hoek van twee smalle (25 cm) muren opgebouwd uit bakstenen (24x11,5x5 cm) met een redelijk harde licht grijswitte kalkzandmortel (S83 en S84).

In het zuidwesten van werkput 1 werd een in verband staande hoek van een bakstenen fundering (S75) opgegraven. Het betreft een ca. 50 cm brede fundering, opgemetseld met baksteenfragmenten gelegd in een zachte, grijswitte kalkzandmortel. Deze muurfragmenten hebben dezelfde oriëntering als de meer in het noorden opgegraven hoek S83-S84.

Ook een muur (S71) ten oosten van S75 volgt deze oriëntering. Het betreft een 45 cm brede muur die zich stratigrafisch onder muur S73 bevindt die als een binnenmuur bij muur 70 werd geïnterpreteerd. Ten noorden van en loodrecht op de muren S75 en S71 loopt een strook bakstenen (16 op 8 cm) (S77) aan noord- en zuidzijde begrensd met een strook (S78) van twee bakstenen hoog. Mogelijk betreft dit een padje of een riolering. Bij het vrijleggen van deze structuur werden in een laag donker bruin-grijze zandleem (S94) onmiddellijk op deze bakstenen scherven aangetroffen (fig. 3.41). Het betreft een randfragment in Chinees porselein, een oor in reducerend gebakken aardewerk, 4 wandscherven in steengoed, 4 scherven en 2 scherven van 2 borden in majolica/faience, 3 wandscherfjes in majolica/faience, 4 scherven van een kom in oxiderend gebakken aardewerk en 2 wandscherven en een randscherf in oxiderend gebakken aardewerk (respectievelijk 2018A150-S94-CE1 tem CE5). Deze scherven hebben een algemene datering in de 18de-19de eeuw.

Gelet op de gelijklopende oriëntering van deze muren en structuren (S83/84, S75, S71 en S78/77) wordt verondersteld dat deze tot eenzelfde bouwphase behoren. Deze bouwphase situeert zich stratigrafisch voor de bouw van de westzijde van hoekpand Brusselsestraat 77 zoals weergegeven op de kadasterkaart van 1850.

Een geïsoleerd aangetroffen bakstenen vloereiland (S76) hoort mogelijk ook bij deze fase.

Op het 2de aangelegde vlak in werkput 2 werden verder nog enkele stratigrafisch oudere muren en structuren aangesneden (fig. 3.42).

Zo werden twee parallel lopende NW-ZO-georiënteerde bakstenen muren opgegraven (S 89 en S93). Beide muren werden duidelijk oversneden door muur S70. Tussen deze muren S89 en S93 werden nog enkele zeer fragmentarisch bewaarde muur (of vloer) eilandjes aangetroffen (S90, S91 en S92).

Muur S89 is een ca. 50 cm brede muur opgebouwd uit bakstenen (24x11,5x5 cm) met een redelijk zachte donkergele kalkzandmortel (fig. 3.43)

Muur S93 is een 25 cm brede, bakstenen (24,5x11,5x6 cm) muur met een redelijk zachte donkergele kalkzandmortel.

Het bakstenen (27,5 x 11,5 x 5,5 cm) muurfragment S92 is gelegd in een harde lichtgrijze kalkzandmortel, is 70cm lang en 35cm breed bewaard en bevindt zich op 20,86 m TAW.

De sporen S90 en S91 zijn zeer slecht bewaard. Het lijkt eerder om mortelvlekken te gaan, mogelijk resten van een muur of vloer.

Stratigrafisch onder muur S81 werd een slecht bewaard vloereilandje (S88) aangesneden uit bakstenen (24,5x11x5,5 cm) gelegd in een redelijk zachte, lichtgrijze kalkzandmortel.

Fig. 3.39: Zicht op de doorbreking van muur S70 door de riolering.

Fig. 3.40: Riolering aangelegd doorheen/op muur S70.

Fig. 3.41: Scherven uit laag S94 op vloer S77.

Fig. 3.42: Vlak 2 in werkput 2.

Fig. 3.43: Muur S89.

Losse vondsten

Behalve de reeds besproken vondsten in lagen en spoorvullingen werden tevens losse vondsten aangetroffen bij het machinaal verdiepen.

Voornamelijk in werkput 1 bij het machinaal verdiepen tot op het eerste archeologische vlak werden vrij recente (eind 19de-eeuwse/20ste-eeuwse) ceramiek- en glasscherven aangetroffen alsook volledige glazen recipiënten (2018A150-LV11). Het glas bestaat uit 6 bodemscherven van grote groene flessen, 24 scherven in groen hol glas van flessen, 1 bodemscherf van een fles in doorzichtig hol glas, 4 archeologisch volledige flesjes, een bodem van een 8hoekig medicijnenflesje, 4 scherven in doorzichtig vlakglas, 4 bodemscherven van glazen of flessen in doorzichtig glas, 5 scherven in doorzichtig holglas, 1 scherf in oranje hol glas, 1 scherf in blauw hol glas, 6 scherven in groen, hol glas en een cilindervormig buisje in doorzichtig hol glas. Enkele flesjes, in bruin, groen en doorzichtig glas en zonder opschrift, zijn archeologisch volledig (fig. 3.44). Eén van de bodems van de aangetroffen grotere flessen draagt het opschrift '...ois'.

Het aangetroffen aardewerk uit de afgegraven bovenste cm van werkput 1 bestaat vooral uit scherven in industrieel wit aardewerk (2018A150-LV8), met buiten 9 bodemscherven, een deksel, 11 wandscherven en 13 randscherven, ook 16 scherven van eenzelfde teil of wasbekken in 5 scherven van borden (fig. 3.45).

Verder werden 4 randscherven in oxiderend gebakken aardewerk van een kom, 3 bodemscherven waarvan één van een bloempot en 5 wandscherven (2018A150-LV8). Ook een wandscherfje en bodemscherf in majolica/faience (2018A150-LV10) werd gevonden, een wandscherf in grijs aardewerk (2018A150-LV14), een wandscherf in Maaslands aardewerk (2018A150-LV15) en tweeoren van recipiënten in steengoed (2018A150-LV12).

Tevens werden twee flessendopjes gevonden, waarvan één met opschrift *V. Boon & J. Slagmolder à Louvain* en het andere met *Brasserie Vanderhaert, Louvain*. Ook werd een steeltje van een kleipijp gevonden.

Bij het machinaal verdiepen-naar het tweede vlak in werkput 1 werd een wandscherf in majolica/faience gevonden (2018A150-LV5) en 7 scherven van vermoedelijk een kom in oxiderend gebakken aardewerk (2018A150-LV4).

In werkput 2 wandscherf in oxiderend gebakken aardewerk (2018A150-LV6) en een wandscherf in steengoed (2018A150-LV7) bij verdiepen naar het eerste vlak. Bij het verdiepen naar het tweede vlak werden 24 scherven in oxiderend gebakken aardewerk (2018A150-LV1) ingezameld, een wandscherf in steengoed en randscherfje in geglazuurd Siegburgsteengoed (2018A150-LV2) en een wandscherfje in reducerend gebakken aardewerk (2018A150-LV3).

Fig. 3.44: Glazen flesjes aangetroffen bij het machinaal verdiepen naar vlak 1.

Fig. 3.45: Scherven in industrieel wit aangetroffen bij het machinaal verdiepen naar vlak 1.

3.3 Beschrijving van het aardkundige kader van de archeologische site

Ten zuiden van en evenwijdig aan huis nummer 77 werd een lange, licht NW-ZO-georiënteerde profielwand aangelegd en geregistreerd (situering zie fig. 1.11) (fig. 3.46 en 3.47).

Onder de heraanvulling en nivellering van het eerste vlak (bovenste 80 cm) van de opgraving in zone/WP1/1 werd een dun laagje donkergele grond (S97) geregistreerd, met net daaronder het afbraakniveau van de stratigrafisch recentste muur S56. Op/net onder dit afbraakniveau werd het eerste archeologisch vlak aangelegd.

Net een beetje lager werden de poeren aangesneden. In het profiel aan de oostzijde bleef poer S57 bewaard, tegen muur S59 en fundering S96 aangebouwd.

Tussen muur S56 en muur S59 bleven puinlagen bewaard met erdoorheen een diepe kuil (S21) met puinrijke opvullingen (S22, S99 en S100). Het tweede archeologisch vlak werd iets onder de poeren aangelegd.

Aan de westzijde van muur S56 werd onder een donkergrijze laag (S98) de fundering/muur S62 aangesneden, met ernaast een donkergrijs/zwarte puinrijke laag S10.

De muren gaan doorheen een alluviale laag (S11). Onder dit alluvium bevond zich een Cg-horizont. Een derde archeologisch vlak werd aangelegd onder de muren, in deze Cg-horizont.

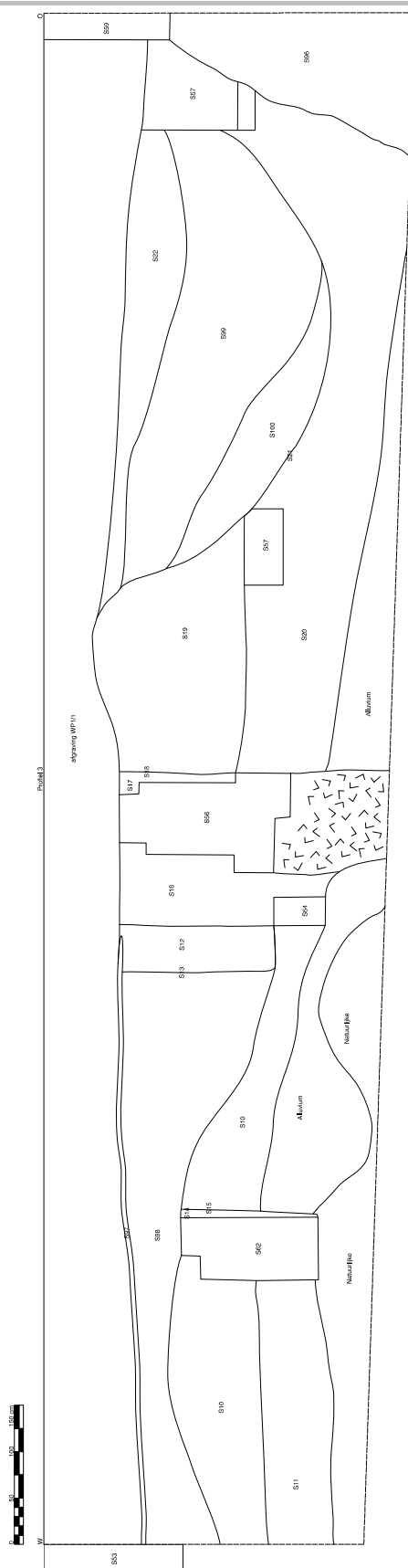

Fig. 3.47: Profiel ten zuiden van huis nr. 77.

3.4 Resultaten van het natuurwetenschappelijk onderzoek

Wegens het gebrek aan geëigende contexten voor een relevant natuurwetenschappelijk onderzoek, werd dit niet uitgevoerd.

3.5 Interpretatie vindplaats

De aangetroffen muren en structuren op het eerste aangelegde vlak in de werkputten 1 en 2 kunnen gerelateerd worden aan de weergave van deze zone op 19de-eeuwse kadasterkaarten. Dit stemt overeen met de aard en de datering van de vondsten die bij de machinale verdieping naar het eerste vlak werden aangetroffen. Zo valt de positie van de muren S1 en S59 samen met de weergave van het langgerekte gebouw in de zone achter het huidige hoekhuis Brusselsestraat 77 en ten westen van de Dijle op de kadasterkaart van 1813 (blauw op fig. 3.47). Wellicht betreft het resten van de blauwververij die na 1797 ingericht werd (mogelijk in de voormalige bierbrouwerij). Dit gebouw is ook nog afgebeeld op een grondplan uit 1848. Op dit grondplan is het langgerekte gebouw in twee opgedeeld en staat er *teinturerie* in vermeld. Ook op een plan van 1856 staat het gebouw afgebeeld; pas op een kadastermutatieplan uit 1903 is het verdwenen. In de zuidgevel van het thans nog bewaarde deel van het hoekhuis zijn wellicht nog ten dele de opstaande zijmuren van de voormalige achterbouw bewaard. Tevens is de impressie van een schouw zichtbaar. In de achterbouw werden 5 paren van rechthoekige structuren opgegraven, mogelijk sokkels in functie van de ambachtelijke activiteiten. Mogelijk stonden er kuipen opgesteld op deze sokkels. Een ronde constructie ten zuiden van deze rechthoekige structuren fungeerde wellicht als reservoir voor vloeistof.

Verder zijn enkele muren ook te herleiden tot de weergave op de kadasterkaart van 1850. Muur S70 vormt de westelijke buitenmuur van het nieuwe hoekhuis zoals afgebeeld op de kadasterkaart van 1850 (lichtoranje op fig. 3.47). Ook de naar het zuidoosten toe lopende muur S67 en de muur S53 zijn weergegeven op deze kadasterkaart. Wellicht betreft het hier afsluitende tuinmuren. Op het plan van 1856 waar ze ook op staan afgebeeld, vormen ze de scheiding tussen de *cour* en de *jardin*. In de zone ten westen van muur S1/5, de westmuur van het langgerekte gebouw, zijn inderdaad weinig sporen opgemerkt in het eerste aangelegde vlak, wat de interpretatie als tuinzone lijkt te bevestigen. Op de plaats waar de mogelijke tuinmuur S 53 tegen de westmuur van het langgerekte gebouw werd gezet, bevond zich voordien een deuropening. Ten oosten van de tuinmuur (en dus ook ter hoogte van de deuropening) werd een binnenmuur (S61) opgetrokken in het langgerekte gebouw. De zone ten noorden ervan werd opgehoogd en na verloop van tijd werden er twee structuren (S3 en 4) in deze ruimte gebouwd, wellicht nog steeds in functie van de ververij of een andere artisanale activiteit.

Een vrij massieve NW-ZO-georiënteerde muur (S80/81) in het noorden van de werkput aan de zijde van de Brusselsestraat is mogelijk iets recenter dan muur S70, de voormalige westmuur van het pand Brusselsestraat 77. Mogelijk fungeerde deze als een ietwat monumentaler poortgebouw/inkom op deze plaats. Een rioleringsbuis die muur S70 op deze locatie doorkruist, bemoeilijkt echter de interpretatie op deze plaats.

Enkele andere muren en structuren in beide werkputten zijn stratigrafisch ouder dan de traceerbare muren op beide 19de-eeuwse kadasterkaarten.

De oostmuur (S59) van het langgerekte gebouw heeft een slordig opgebouwde fundering van ongekapte natuurstenen. Allicht betreft dit een oude kademuur van de Dijle die volgens de weergave op de kadasterkaarten net ten oosten van dit gebouw liep.

In de werkput bezuiden het hoekhuis Brusselsestraat 77 werden enkele oudere, parallel lopende, NO-ZW-georiënteerde muurfragmenten aangesneden. Op basis van de diepte waarin deze zich bevonden, kan worden afgeleid dat deze niet gelijktijdig waren. De muren zijn echter zeer fragmentarisch aangesneden in de verdiepte zone, wat hun interpretatie bemoeilijkt. Mogelijk betreft het oude tuin/perceelsmuren op deze plaats. Bij de werfbegeleiding onder de kelder van het 20ste-eeuws gebouw werden nog een zeer ondiep bewaarde kuil/laag en twee muurfragmenten opgemerkt. De vulling van de kuil/laag bevatte scherven die in de late middeleeuwen gedateerd kunnen worden (14de/15de eeuw). De zone bezuiden het hoekhuis werd tot in de natuurlijke bodem (Cg-horizont) opgegraven.

Ook in de werkput aan de zijde van de Brusselsestraat werden zowel op het eerste als op het tweede vlak muren en structuren aangesneden die stratigrafisch ouder zijn dan muur S70, die als de voormalige westmuur van het pand ter hoogte van Brusselsestraat 77 wordt geïnterpreteerd. Op een van de structuren, een padje of riolering (S77), werden bij het schoonmaken ervan scherven aangetroffen met een algemene datering in de 18de/19de eeuw. Mogelijk betreffen deze muren dus restanten van de bewoning zoals deze zeer schetsmatig op de Ferrariskaart en overige historische kaarten is weergegeven. In deze zone werd slechts tot ca. 80 cm onder maaiveld afgegraven, waarbij de natuurlijke bodem zeker niet bereikt was.

Fig. 3.48: Faseringplan.

3.6 Synthese en beantwoording onderzoeksvragen

Het projectgebied dat door de initiatiefnemer ontwikkeld wordt, is ca. 1396 m² groot. Twee huizen langs de zijde van de Brusselsestraat, de panden nummer 77 en 79, worden verbouwd en achter deze huizen komt een nieuwbouw.

De bij de opgraving aangetroffen muren en structuren op het eerste aangelegde vlak kunnen gerelateerd worden aan de weergave van deze zone op 19de-eeuwse kadasterkaarten. Wellicht werden achter het hoekhuis Brusselsestraat 77 resten van de blauwververij aangetroffen die na 1797 ingericht werd (mogelijk in de voormalige bierbrouwerij). De situering van enkele muren stemt overeen met deze op de kadasterkaart van 1813.

Verder zijn enkele muren te herleiden tot de weergave van de zone op de kadasterkaart van 1850. Wellicht werd in de werkput aan de kant van de Brusselsestraat een voormalige westelijke buitenmuur aangetroffen en tuinmuren.

Enkele andere muren en structuren zijn stratigrafisch ouder dan de traceerbare muren op beide 19de-eeuwse kadasterkaarten. In de werkput bezuiden het hoekhuis Brusselsestraat 77, opgegraven tot in de natuurlijke bodem, werden enkele oudere, parallel lopende, NO-ZW-georiënteerde muurfragmenten aangesneden. Op basis van de diepte waarin deze zich bevonden, kan worden afgeleid dat deze niet gelijktijdig waren. De bewaringstoestand van de muren bemoeilijkt echter de interpretatie; mogelijk betreft het oude tuin/perceelsmuren. Mogelijk werd tevens een oude kademuur van de Dijle aangetroffen.

Ook in de werkput aan de zijde van de Brusselsestraat werden zowel op het eerste als op het tweede vlak muren en structuren aangesneden die stratigrafisch ouder zijn dan de muur die als de voormalige westmuur van het pand ter hoogte van Brusselsestraat 77 wordt geïnterpreteerd. Mogelijk betreft het resten van de bewoning zoals deze zeer schetsmatig op de Ferrariskaart en overige historische kaarten is weergegeven. In deze zone werd slechts tot ca. 80 cm onder maaiveld afgegraven, waarbij de natuurlijke bodem zeker niet bereikt was.

Het doel van het onderzoek is om een inzicht te krijgen in de bewoningsgeschiedenis net buiten de eerste stenen stadsomwalling, het brouwerijwezen in de middeleeuwen en de bewoningsgeschiedenis van voor de omwalling.

Bij de archeologische opgraving worden de volgende onderzoeksvragen gesteld:

-Hoe is de bodemopbouw?

Onder een dik pakket HTM-ophoging werd een laag alluvium en een Cg-horizont geregistreerd.

-

-Zijn er sporen van de voormalige brouwerij “den Blauwen Olijvaert” of andere brouwerijen aanwezig?

-Zijn er sporen van artisanale activiteiten aanwezig? Welke activiteiten kunnen herkend worden en wat is hun ruimtelijke spreiding en relatie tot de straat en de Dijle?

De positie van de muren S1 en S59 valt samen met de weergave van het langgerekte gebouw in de zone achter het huidige hoekhuis Brusselsestraat 77 en ten westen van de Dijle op de kadasterkaart van 1813. Wellicht betreft het resten van de blauwververij die na 1797 ingericht werd (mogelijk in de voormalige bierbrouwerij). Dit gebouw is ook nog afgebeeld op een grondplan uit 1848. Op dit grondplan is het langgerekte gebouw in twee opgedeeld en staat er *teinturerie* in vermeld. Ook op een plan van 1856 staat het gebouw afgebeeld; pas op een kadastermutatieplan uit 1903 is het verdwenen. In de zuidgevel van het thans nog bewaarde deel van het hoekhuis zijn wellicht nog ten dele de opstaande zijmuren van de voormalige achterbouw bewaard. Tevens is de impressie van een schouw

zichtbaar. In de achterbouw werden 5 paren van rechthoekige structuren opgegraven, mogelijk sokkels in functie van de ambachtelijke activiteiten. Mogelijk stonden er kuipen opgesteld op deze sokkels. Een ronde constructie ten zuiden van deze rechthoekige structuren fungeerde wellicht als reservoir voor vloeistof.

Hoe evolueerde de bebouwing aan de Brusselsestraat net buiten de eerste stadsomwalling?

Mogelijk zijn de opgegraven resten van bebouwing die ouder zijn dan deze op de 19de-eeuwse kadasterkaarten toe te wijzen aan bebouwing die ingeschetst is op de Ferrariskaart.

De aangetroffen resten zijn echter eerder schaars en fragmentarisch: in de werkput aan de zijde van de Brusselsestraat werd slechts tot op -80 cm onder maaiveld verdiept en in de zone achter het hoekpand nr. 77 waren de resten sowieso schaarser en meer verstoord door de 19de-eeuwse bebouwing.

-Zijn er aanwijzingen voor middeleeuwse en Romeinse sporen langs de Brusselsestraat?

-Zijn er middeleeuwse sporen die dateren van voor de aanleg van de eerste stadsomwalling?

Neen, deze werden niet aangetroffen. De oudste scherven geassocieerd met sporen dateren uit de late middeleeuwen.

Hoofdstuk 4. Bouwhistorisch onderzoek

Conform de bekrachtigde archeologienota ID3620³², werd een bouwhistorisch onderzoek uitgevoerd in de kelders van de panden Brusselsestraat 77 en 79. Bij de registratie op 29 januari 2018 werd vastgesteld dat de kelder van pand Brusselsestraat 79 in één bouwfase is opgetrokken en dat deze van Brusselsestraat 77 twee bouwfases omvat.

De kelder van pand Brusselsestraat 79 is in één bouwfase opgetrokken. Het betreft een bakstenen kelder met tongewelven (fig. 4.1 t.e.m. fig. 4.3).

De kelder van pand Brusselsestraat 77 daarentegen is in twee fases opgetrokken. De zijde aan de Brusselsestraat, de noordzijde, is net als het pand Brusselsestraat 79 met tongewelven opgetrokken (fig. 4.4, 4.5 en 4.6). De zuidzijde daarentegen is anders opgebouwd en moet als een recentere bijbouw bij de bestaande kelder aan de zijde van de Brusselsestraat beschouwd worden.

In tegenstelling tot de tongewelven zijn in het zuidelijk deel van de kelder namelijk betonnen welfsels en een houten plafond gebruikt (fig. 4.7 tem 4.9). Ook de vloer verschilt: in het noordelijk deel van de kelder ligt een bakstenen vloer, in het zuidelijk deel een vloer uit ceramiektegels (fig. 4.10).

In de meest zuidoostelijke ruimte van de oudere kelder werd een dichtgemaakte deuropening en een bouwnaad opgemerkt in de oostmuur (fig. 4.11). De onderzijde van de muur ten noorden van de bouwnaad is opgetrokken uit eerder redelijk slordig gestapelde blokken natuursteen, de muur ten zuiden ervan uit bakstenen. Ook in de meest noordoostelijke ruimte is een deel van de onderzijde van de oostmuur in natuursteen opgetrokken. Het is evenwel niet duidelijk of het hier gaat om een fragmentarisch bewaarde oudere kelderfase dan wel om gewoon recuperatiemateriaal (mogelijk van de omwalling). In de meest zuidwestelijke ruimte bevond zich een dichtgemaakte trap, opgebouwd in natuursteen en baksteen (fig. 4.12).

Er kan dan ook een antwoord worden geformuleerd op de onderzoeksvraag die bij het bouwhistorisch onderzoek werd gesteld:

-Zijn er sporen van oudere kelderfases in de 19de-eeuwse kelders?

Neen, er zijn geen manifeste oudere sporen in de kelders aanwezig. De kelder van pand Brusselsestraat 79 is in één bouwfase opgetrokken.

De kelder van het hoekpand Brusselsestraat 77 is wel in twee fases opgetrokken, met een ouder gedeelte aan de straatzijde en een recentere achterbouw. Mogelijk bleef ten noorden van een vastgestelde bouwnaad in de oostmuur tussen de oudere en de recentere kelderfase een fragmentarisch bewaarde oudere kelderfase bewaard, maar even plausibel is dat het gewoon recuperatiemateriaal betreft.

³² Bartholomieux B. & Van Ransbeek L. : Archeologienota. Leuven Hertogensite Brusselsestraat (prov. Vlaams-Brabant), Ingelmuster.

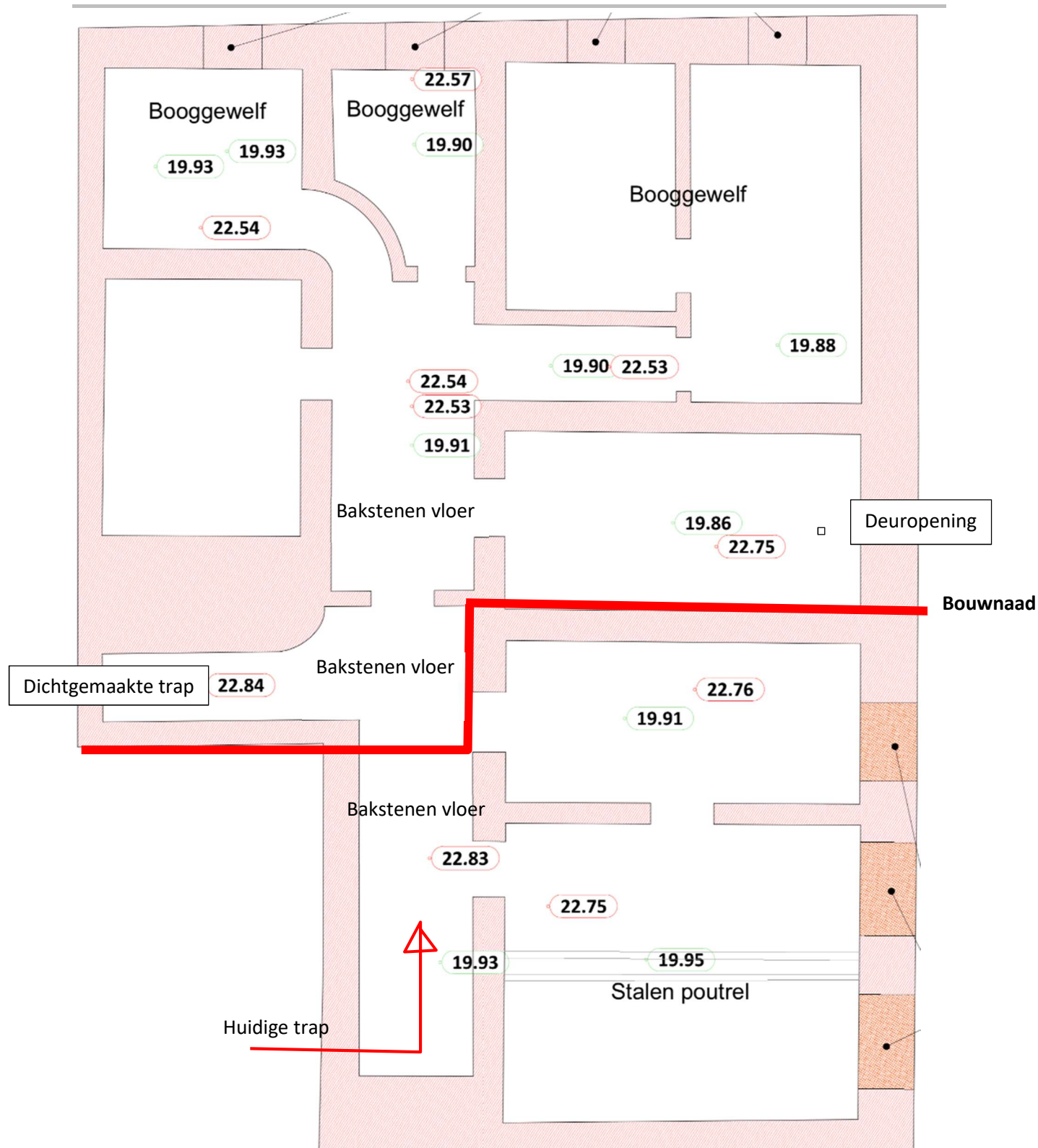

Fig. 4.4: Plan kelder Brusselsestraat 77³³.

³³ Uit: Bartholomieux B. & Van Ransbeek L.: Archeologienota. Leuven Hertogensite Brusselsestraat (prov. Vlaams-Brabant). Programma van maatregelen, Ingelmuster, 10.

Fig. 4.5: Gang in het noorden van de kelder van Brusselsestraat 77.

Fig. 4.6: Opening in ruimte met tongewelf in noordelijke zijde van de kelder van Brusselsestraat 77.

Fig. 4.7: Plafond in de zuidelijke zijde van de kelder van Brusselsestraat 77.

Fig. 4.8: Betonnen welfsel in de zuidelijke zijde van de kelder van Brusselsestraat 77.

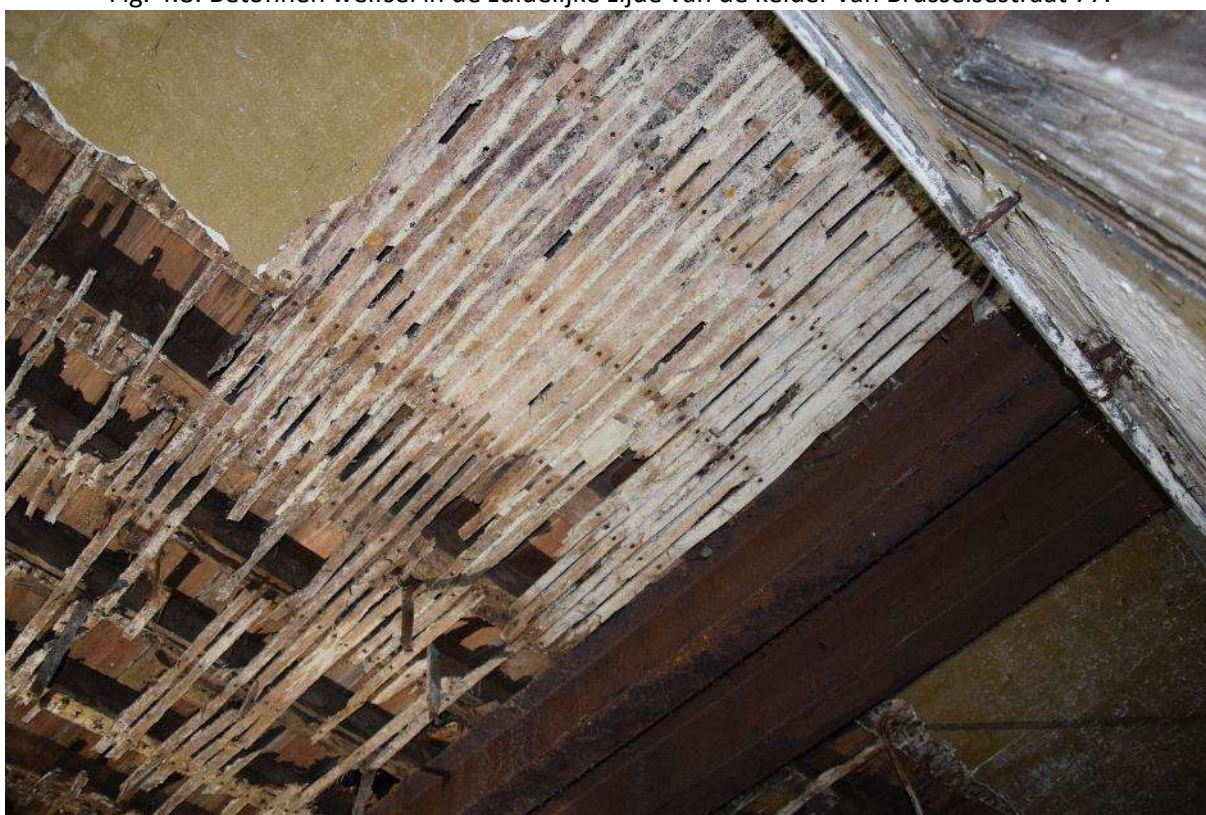

Fig. 4.9: Plafond in de zuidelijke zijde van de kelder van Brusselsestraat 77.

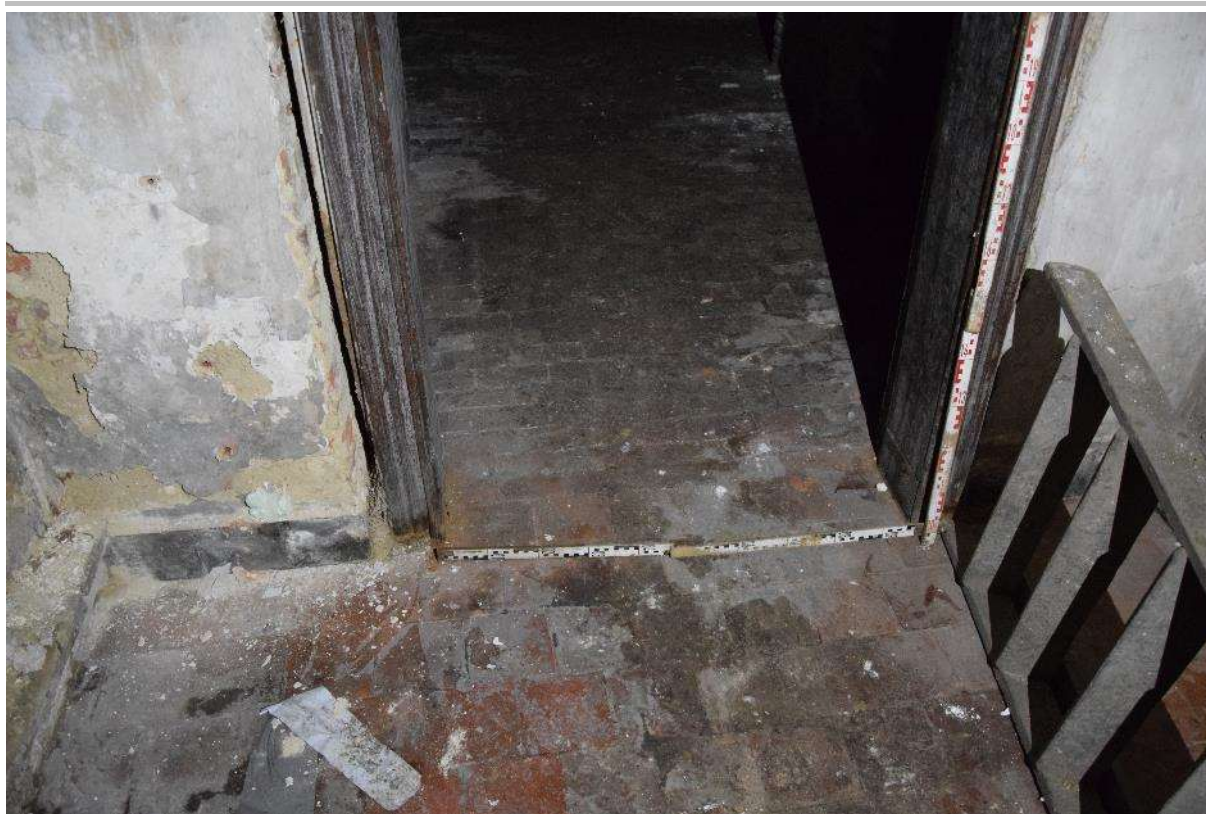

Fig. 4.10: Overgang van vloeropbouw in ceramiektegels naar vloer uit bakstenen.

Fig. 4.11: Dichtgemaakte opening (geel) en bouwnaad in kelder onder Brusselsestraat 77.

Fig. 4.12: Dichtgemaakte trap in kelder van Brusselsestraat 77.

Bibliografie

Literatuur

Bartholomieux B. & Van Ransbeek L. 2017: Archeologienota. Leuven Hertogensite Brusselsestraat (prov. Vlaams-Brabant). Verslag van resultaten, Ingelmunster.

Bartholomieux B. & Van Ransbeek L. 2017: Archeologienota. Leuven Hertogensite Brusselsestraat (prov. Vlaams-Brabant). Programma van maatregelen, Ingelmunster.

COCKX E. & HUYBENS G. (eds.) 2003: *De Leuvense prentenatlas. Zeventiende-eeuwse tekeningen uit de Koninklijke Bibliotheek te Brussel. Deel 1*, Leuven.

COENEGRACHTS T. 2008: *De eerste stenen stadsmuur van Leuven. Een vergelijkende studie*, onuitgegeven masterpaper KULeuven, Leuven.

COLEN C., DE CLERCK M. & VERBEECK M. 1989: Het archeologisch onderzoek van het Mgr. Ladeuzeplein te Leuven (deel I en II), in: *De Brabantse Folklore*, 201-262 en 298-343.

FRANCKX E. 2015: 'den Blauwen Oijvaert': stadsbrouwerij en blauwververij in het Hertogensite-project, in : Leuven Historisch nieuwsbrief 46, Leuven.

MEULEMANS A. 2004: Huizen en straten van het Oude Leuven. Deel I: patrimonium, Jaarboek Leuven Historisch genootschap XLII, Leuven.

SMEETS M. 2015: *Archeo-rapport 320: Het archeologisch onderzoek in de Janseniusstraat en op het Damiaanplein te Leuven*, Kessel-Lo.

SMEETS M. 2018: Archeologierapport: *Het archeologisch vooronderzoek aan de Hertogensite te Leuven*, Tienen.

Studio Roma 2017: *Hertogensite Leuven. Restanten van de middeleeuwse stadsomwalling. Bouwhistorische nota*, Leuven.

Triconsult 2017: *Leuven, Hertogensite. Standzekerheidsvooronderzoek*, Lummen.

VANDERBEEKEN G. 1976: De gracht voor de eerste Leuvense stadsmuur langsheen de Vital Decosterstraat, in: *Mededelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring voor Leuven en Omgeving*, Leuven, 93-103.

Internetbronnen

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten>

<https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie>